

2014

En undersøgelse af skolars betydning for den sociale kapital i lokalsamfund

Elisabeth Lauridsen Lolle
Institut for Læring og Filosofi,
Aalborg Universitet
August 2014

Tak til de personer, der brugte tid på at fortælle mig de gode historier fra Aggersund, Blære, Fjelsø, Gundersted, Haubro, Hvalpsund, Overlade, Simested, Skivum, Vester Hornum, Vegger, Vilsted, Østerbølle og Østrup.

Forsidefoto: Torben Leth-Nissen. Stemningsbillede fra Hvalpsund. Trukket d. 1/5 2014 på <http://www.hvalpsund-by.dk/index.php?id=510>

Indholdsfortegnelse

1. Indledning
2. Forskningsspørgsmål og operationalisering
3. Redskaber og metode

1. Del - Beskrivelsen

4. Yderkommune, landsbyer og casen
 - a. Yderkommune
 - b. Hvad er en landsby?
 - c. Casen
5. Skolestruktur
 - a. Casens skolestruktur
 - b. Processen
 - c. Skoler i casens landsbyer anno 2013

2. Del – Den sociale kapital

6. Foreningsliv
 - a. Foreningstæthed
 - b. Foreningsdeltagelse
 - c. Foreningernes karakter
 - d. Opsamling
7. Tillid
 - a. Social tillid

- b. Partikulær tillid
- c. Opsamling

8. Generaliserede reciprocitetsnormer

- a. Hjælpsomhed
- b. Frivilligt arbejde
- c. Opsamling

3. Del – Konklusion

9. Opsamling og perspektivering

- a. Generel konklusion
- b. Metodeopsamling
- c. Perspektivering

10. Bibliografi

11. Bilag

- a. Interviewguide
- b. Tabel 1

1. Indledning

(Landsbyens skolen lukkede i begyndelsen af 1990, red.) Den var så blevet barberet [...] Ja, det var jo salami og så'n. [...] Ja, det var så fra 7. Der var jo kun 7 klasser. [...] Og så kører den jo så de år der med 3 klasser. [...] Ja, 1., 2. og 3. Ja. [...] Og så det de kaldte en legekasse. [...] Nu er det sådan lidt sjov...de blev jo... de kom jo på 3 forskellige skoler. [...] De skulle jo til Hornum... men så var der mange, der... der meldte dem til friskolen... i Ejdrup, ja. Og nogen, de ville til Blære. Og sådan er det endnu.

Og det var nok idrætsforeningen, der mærkede det først (at de store skolebørn var væk, red.). Ja for der var jo ikke rigtig nogen ungdomshold. Der kunne ikke rigtig blive noget. Ja. Der har ikke været nogen børnehold siden. Nej, det kunne der ikke blive. Der var jo ikke rigtig nogen af årgangene, der kunne blive til nogenting, fordi nogen var i Vegger, og nogen var i ...Hornum, og nogen valgte måske helt at holde. [...] Jo, og de store som... sommetider hjalp til med de små, jamen de fik jo også andet.

[...] Før i tiden, hvis der flyttede en børnefamilie hertil, jamen, de var jo sådan helt automatisk kommet ind i... så mødtes vi i skolen...og så kom de ind. [...] Nu kender vi dem ikke. Ja. [...] Vi ser dem jo ikke i dag. [...] Og vi ved heller ikke sådan fra år til år, hvem skal nu konfirmeres i år. [...] Næh... [...] Det ved vi ikke heller ikke for godt. Det vidste vi jo før, når vi sådan kunne...også fordi de gik heroppe i skolen, ikke? [...] Næ, det var også det, jeg tænkte, vi har ikke haft konfirmationer siden.

Uddrag af en samtale med og mellem to informanter, der fortæller om, hvad det betød, da skolen lukkede i en landsby i Vesthimmerland¹.

Simested Skole til salg for 2 mio. kr.

Foto fra Nordjyske Stiftstidende 10/5 2012.

¹ Uddrag af interviewtransskription med K1 og K2.

Udkantsområder, yderområder, landdistrikter, yderkommune, Udkantsdanmark og den Rådne Banan, alle navne der optræder i flæng i medierne for at betegne "de områder af Danmark, der ligger langt fra de større byer, og som er præget af ringere økonomisk aktivitet og færre beskæftigelsesmuligheder end resten af landet"². Hvor udviklingen går den forkerte vej (Nordjyske Stiftstidendes temaserie sommer 2013), forladte huse, landsbyer lukker, butiksdød, de gamle bliver, de unge flygter, arbejdspladserne forsvinder (DR Tema 2007).

Men står det virkelig så slemt til? Statistikkerne taler ganske vist et tydeligt sprog om høj ledighed og lav andel af den voksne befolkning i beskæftigelse, lavere uddannelsesniveau, der fører til lavere indkomstniveau, der igen fører til en lavere skatteindkomst til kommunerne i Nordjylland, Sønderjylland, dele af Fyn, Vestsjælland og Lolland-Falster (Madsen 2011). Desuden er der færre kvinder i de områder, for de flytter til storbyen for at få en uddannelse, og de mænd, der bliver tilbage får slet ingen uddannelse, og der sker en større tilflytning af svage grupper, der har svært ved at forsørge sig selv til de områder (Madsen 2011).

På den anden side, viser de samme statistikker også, at et af de stærkeste arbejdsmarkeder ikke kun findes i området omkring København men også i Midt- og Vestjylland, som i øvrigt også har kommuner med en meget høj andel af unge med en ungdomsuddannelse, mens man også i omegnen af København finder mange unge, der ikke får en ungdomsuddannelse, og i øvrigt også har en stor tilflytning af svage grupper i lighed med andre stor byer (Madsen 2011). En undersøgelse fra Ugebrevet A4 om erhvervsskoleelevers muligheder for praktikpladser viser, at eleverne i Københavns Kommune har meget sværere ved at finde en praktikplads end elever i Ringkøbing eller Lemvig Kommuner, der har nogle af landets laveste andel af unge, der mangler praktikpladser (Pedersen 2013).

Selv om yderområder er udfordret socialt, demografisk og økonomisk, er dette billede siden 2010 blevet forstærket af medierne, Gunnar Lind Haase Svendsen er sågar inde på, at billedet er ekstremt overdrevet (Svendsen 2013, s. 19). Billedet af yderområderne er meget mere kompleks end som så. En måde at nuancere dette billede på, er at se på det, som borgerne i denne undersøgelse selv synes er det vigtigste, nemlig fællesskabet og sammenhængskraften.

² Den Danske ordbog om udtrykket "Udkantsdanmark".

Landsbyerne i projektet har udviklet sig meget forskelligt. Nogle kæmper for at beholde deres købmand, andre har ikke haft en købmand i mange år. Nogle har stadig busser med regelmæssige afgang, andre har fået skåret bussen helt væk. Nogle har stadig deres skole, andre har fået lukket deres skole ved den seneste strukturreform for to år siden.

De har dog også en række meget konkrete udfordringer bl.a. med at tiltrække tilflyttere. at få tilflytterne ind i landsbylivet, ændringerne i skolestrukturen der bl.a. betyder nedgang i medlemstallet i den lokale idrætsforening, en mangel på trænere og ingen konfirmationer i kirken.

På trods af de udfordringer har landsbyerne i casen alle det til fælles, at de er særdeles meget i live, at borgerne er særdeles bevidste om, at de er nødt til at være aktive for fortsat at have et fælleskab, og for at landsbyen bliver ved med at se godt ud, og de udvikler forskellige strategier for at nå de mål.

2. Forskningsspørgsmål og operationalisering

?

Udviklingen gør, at balancen for det lige og retfærdige nemt kan tippe. Derfor bliver nogle borgere også frustrerede og demonstrere deres utilfredshed ved at protestere over det, de anser for at være en trussel mod livet og sammenhængskraften i deres lokalsamfund. En af de ting, der virkelig har skabt røre i de seneste år er ændringer i skolestrukturen, der mange steder har betydet skolelukninger.

Mange borgere føler, at lukningen af skolen er ensbetydende med lukningen af lokalsamfundet. Men er det virkelig tilfældet?

Og hvis det ikke er tilfældet, hvad er det så, der får lokalsamfundene til at hænge sammen? Og hvad kan der gøres for at bevare den sammenhængskraft på trods af strukturelle ændringer?

Og hvilken betydning har skolerne i den sammenhæng?

Konsekvenser af skolelukninger og skolars betydning for lokalsamfundet er et forholdsvis udforsket område³, og eftersom mange skolelukninger allerede er effektueret og flere kommer til, er der et behov for at undersøge konsekvenserne af den slags strukturelle ændringer på lokalsamfundene. Fokus i dette projekt er altså udelukkende lokalsamfundet og ikke det rent faglige eller sociale omkring ændringer i skolestrukturer.

En måde at undersøge sammenhængskraften på er at se på den sociale kapital. Den defineres på forskellig vis af forskellige teoretikere. En af dem⁴, Robert Putnam, definerer begrebet som "forbindelserne mellem individer – sociale netværk, normer om gensidighed og tillid, der opstår mellem dem" (Putnam 2000, s. 19). Ifølge Putnam er social kapital er altid godt, men afhængigt af hvilken type social kapital, der er tale om, kan det anvendes til uhensigtsmæssige formål (Putnam 2013). Her skelner han mellem to typer af social kapital: den brobyggende og den afgrænsende. Den første er baseret på åbne og udadvendte netværk, hvor alle er velkomne og man har tillid til alle mennesker, hvorimod den anden er baseret på lukkede indadvendte netværk, hvor ikke alle er velkomne og man kun har tillid til de mennesker, man

³ Indenfor de sidste 10 år er der lavet 2 undersøgelser på området. Niels Egelund og Helen Lausten's kvalitative undersøgelse fra 2004 "Skolenedlæggelse – Hvilken betydning har det for lokalsamfundet?", og Teknologisk Instituts kvantitative undersøgelse fra 2008 "Skoler i landdistrikter". Desuden finder man flere mindre undersøgelser indenfor et specifikt område, som DGI's fra 2012 om sammenhængen mellem skolelukninger og fald i idrætsforeningers medlemstal og analyser fra ejendomsmæglere om sammenhængen mellem skolelukninger og huspriser.

⁴ Putnam er inspireret af Alexis de Tocqueville, der i 1830'ernes USA finder, at foreninger spiller en rolle for demokratisk stabilitet og udvikling. Af andre senere teoretikere kan nævnes James Coleman og Pierre Bourdieu.

kender. Den brobyggende social kapital genererer mest social kapital, som alle kan nyde godt af, også selv om ikke alle bidrager til den. Når der er gode sociale netværk, trives tilliden, og når tilliden trives, er der mindre kontrol, og kommunikationen glider bedre, og samarbejdet mellem mennesker bliver bedre, og det kan i sidste ende give øget vækst. Social kapital er derfor en væsentlig parameter at have med, når man taler om samfundsudvikling.

Social kapital måles typisk i store holdningsundersøgelser som *International Social Survey Programme* og *World Values Survey* på følgende tre elementer: sociale netværk, tillid og gensidighedsnormer. Det gør man ved at se på nogle tilnærmede mål, såkaldte proxies. Netværk måles således typisk på foreningsdeltagelse og foreningstæthed, mens tillid inddeles i social tillid, institutionel tillid og partikulær tillid, og gensidighedsnormer typisk måles ved mængden af frivilligt arbejde og hjælp til og fra familie, venner og naboer.

I dette studie har jeg valgt i stedet for en survey at lave interviews og at bruge de samme spørgsmål om social kapital som typisk bruges i surveys. Det at tage lukkede spørgsmål med svarkategorier over i interviews og give dem plads til uddybning skulle gerne dels give et billede af forståelsen dels give et mere nuanceret billede af de enkelte variable. Forståelsen af variablerne kan bruges til rent metodemæssigt at diskutere målingen af den sociale kapital⁵.

I surveys måles der typisk på mængden af social kapital og kausale sammenhænge. Det giver mening i store datasæt og i komparative undersøgelser med mange respondenter. I et kvalitativt studie i et land, man allerede ved besidder en stor mængde af social kapital, giver det knap så meget mening at måle på mængden. Derimod giver det god mening at måle på typen af sociale kapital, og hvorvidt det, der foregår, faktisk opbygger social kapital. Lidt firkantet sagt vil variablerne blive brugt til at se på, hvorvidt den sociale kapital er brobyggende og altså inkluderende eller afgrænsende og ekskluderende.

⁵ En diskussion af metode bliver fokus for en senere artikel.

3. Redskaber og metode

Som case valgte jeg Vesthimmerlands Kommune, en yderkommune med mange mindre lokalsamfund, hvor der har været skolelukninger i flere omgange, og hvor borgmester Knud Kristensen efter den seneste strukturændring meddelte, at det nok ikke var de sidste skolelukninger. Derved kan jeg samtidig få et aspekt med af langtidseffekterne af skolelukninger på den sociale kapital i lokalsamfund.

Empirien består dels af interviews, dels af en gennemgang af skriftlige kilder. Det drejer sig især om beskrivelser af landsbyer, referater fra møder i Børne- og Skoleudvalget og høringssvar til forslaget om strukturændringer. Materialet er fundet på Vesthimmerlands Kommunes hjemmeside og på de enkelte deltagende landsbyers hjemmesider både de lokale og de landsbyer, der på det tidspunkt havde en hjemmeside på kommunens hjemmeside. Her kunne jeg bl.a. finde landsbyernes foreninger og på nogle af siderne også erhverv. På Facebook søgte jeg efter de enkelte landsbyer, og de der var åbne grupper kunne jeg gå ind i og bl.a. se på kommunikationen. Endelige brugte jeg DGI's hjemmeside til at finde medlemstal for de idrætsforeninger, der hører her ind under.

Interviewene var semistrukturerede og foretaget ud fra en interviewguide, der indeholdt 5 emner med forskellige underemner (se interviewguide i Bilag a). Spørgsmålene omkring tillid og gensidighed er som nævnt i forrige kapitel de samme som i de store holdningsundersøgelser. Desuden inkluderede interviewguiden forskellige spørgsmål omkr. landsbyernes udvikling.

Analyserne i rapporten er således baseret på litteraturstudiet og interviewene. Jeg havde dog et forhåndskendskab til feltet, idet jeg i 2009 havde været rundt til samtlige landsbyer i kommunen i forbindelse et projekt om kulturarv, som Vesthimmerlands Museum stod for, og hvor jeg bl.a. stod for dataindsamlingen. Selv om emnet for projektet var kulturarv i bred forstand, hørte vi i næsten alle landsbyer historier om den lokale skole og dens betydning for lokalsamfundet, og konsekvenserne af lukninger af skoler.

Mit forhåndskendskab til landsbyerne har både været en styrke og en svaghed. Det har været en styrke, fordi jeg ved allerede at kende noget til landsbyens historie nemmere kunne få

interviewpersonerne til at tale åbent om landsbyens udvikling. Det har muligvis været en svaghed, fordi jeg måske i højere grad har ledt efter positive elementer under interviewene.

Selve interviewene styrede interviewpersonerne stort set selv. Det vil sige, at selv om interviewene var berammet til at vare omkr. 45 min., varede de i gennemsnit 1½ time. De har dermed også i højere grad karakter af samtaler, som en af informanterne også udtrykte det i en telefonsamtale under interviewet "Ved du hvad, jeg har fremmede. Det er en dame ude fra universitetet i Aalborg. Vi sidder og sludrer." (M1). Det betyder også, at spørgsmålene ikke nødvendigvis er kommet i den rækkefølge, de står i interviewguiden med undtagelse af spørgsmålene omkring tillid, som blev stillet i rækkefølge og for de flestes interviews vedkommende i slutningen af interviewet.

Som sagt er spørgsmålene om tillid og gensidighed de samme spørgsmål, som stilles i surveys. Tanken var at bruge nøjagtig den samme formulering for at se, om der derved fremkommer andre svar end i surveyene. For at kunne se nuancerne mellem survey-spørgsmål og interviewspørgsmål noterede jeg under interviewene informanternes svar ned på de direkte spørgsmål, som de ville være noteret ned i en survey. Nuancerne ville dermed måske træde frem i transskriptionen af interviewene.

Interviewsamtalerne er optagede som lydfiler, og på grund af deres omfang udskrevet i referater med citater.

Rekrutteringen af interviewpersoner foregik ved hjælp af Vesthimmerlands Kommunes Landsbyudvalg⁶. Projektet kom på som et punkt på dagsordenen for Landsbyudvalgets møde d. 1/12 2011, hvor det blev fremlagt. Derefter vedtog Landsbyudvalget at være behjælpelig med at finde informanter til projektet. De spredte budskabet om projektet og udpegede folk på baggrund af deres kendskab til lokalområdet. Jeg var interesseret i landsbyer, der dækkede de forskellige strukturelle ændringer på skoleområdet i kommunen: skolen lukket i 2011, skolen lukket før 2011, 7. klasse taget ud af skolen i 2011, overbygningen taget ud af skolen før 2011. Ud fra de kriterier blev 14 landsbyer udvalgt, dels på baggrund af ændringstype,

⁶ Landsbyudvalget er et rådgivende udvalg under Kultur- og Fritidsudvalget. Der fungerer som et talerør og dialogforum mellem lokalområderne og kommunen. Lokalområderne svarer til de geografiske områder for de 4 sammenlagte kommuner (Aalestrup Farsø, Aars og Løgstør). De indstiller forslag til Kultur- og Fritidsudvalget om fordeling af rammebeløb. Det består af 2 byrådspolitikere og 2 repræsentanter fra borgerforeningerne i de 4 lokalområder.

dels på baggrund af deres geografiske placering. Den form for udvælgelse bevirker, at de medvirkende landsbyer er meget forskellige i indbyggertal, i servicetilbud og i udvikling. Tilsammen repræsenterer de forskellige scenarier af landsbyudvikling i det nuværende Vesthimmerlands Kommune.

Jeg tog kontakt til de navngivne personer i de 14 landsbyer og fortalte om projektet og spurgte, om de havde lyst til at medvirke. Kun i et tilfælde henviste den pågældende person til en anden person, som han mente havde et bedre kendskab til landsbyen. Alle andre sagde ja til at bruge tid på at fortælle, hvordan det går i deres landsby, og hvordan de har set udviklingen over de sidste 10-20 år. Tabel 1 viser alders- og kønsfordelingen på interviewpersonerne.

Tabel 1: Alders- og kønsfordeling på interviewpersoner i casen

Alder	40	50	60	70	80	90	Ialt	%
Mand	2	2	1	6	3	1	15	68%
Kvinde		3		4			7	32%
Ialt	2	5	1	10	3	1	22	
%	9%	23%	5%	45%	14%	5%	100%	

Eftersom interviewene foregik i informanternes hjem, var der i 4 tilfælde en ægtefælle hjemme, som så var med til interviewet, mens der i 2 tilfælde var en bekendt med, og i 2 tilfælde både en ægtefælle og en bekendt til ægteparret med. Det var interviewpersonerne selv, som gerne ville gerne have en med til interviewet som medfortæller til historierne om landsbyen. I et enkelt tilfælde var der tale om to "kolleger" i en forening (lokalhistorisk arkiv). Tabel 2 viser fordelingen af interviewpersoner på landsbyerne. Eftersom der både var både samstemmende svar og forskelligartede svar på spørgsmålene også blandt ægtefæller, konkluderer jeg, at informanternes indbyrdes forhold ikke har påvirket interviewet hverken overfor mig som interviewperson eller overfor hinanden. De brugte derimod hinanden til sparring i fortællingerne.

Tabel 2: Antal interviewpersoner fordelt på landsbyer

	Enkelt informant	Ægtefæller	Bekendte	Antal informanter i alt
Aktive skoler				
Blære	1			1
Fjelsø	1			1
Haubro			2	2
Vester Hornum		2		2
Vilsted	1			1
Østrup	1			1
Skoler nedlagt i 2011				
Hvalpsund		2		2
Simested	1			1
Skoler nedlagt før 2011				
Aggersund	1			1
Gundersted		2	1	3
Overlade			2	2
Skivum		2	1	3
Vegger	1			1
Østerbølle	1			1
Antal informanter i alt	8	8	6	22

Det er kendetegnende for interviewpersonerne, at de har et omfattende kendskab til den landsby, de bor i, og lokalområdet, enten i kraft af at have boet der i mange år og måske ligefrem være født der, eller fordi de på en eller anden måde er involveret i landsbyens liv (som medlem af borgerforeningen) eller begge dele. Interviewpersonerne udgør således ikke et repræsentativt udsnit af befolkningen i Vesthimmerlands Kommune i statistisk forstand, men repræsenterer derimod nogle synspunkter, der trækker på viden og erfaring fra lokalområdet over en årrække. Interviewene afspejler således holdninger fra såvel nuværende bruger som forhenværende brugere af den lokale skole, SFO, puljeordning og diverse pasningsordninger. Skævheden i forhold til køn (med en andel af 63 % mænd) beror på en tilfældighed fra såvel landsbyudvalget som min side, mens skævheden i alder i høj grad hænger sammen med, dels min insisteren på, at jeg havde brug for at vide noget om udviklingen i landsbyen, dels landsbyudvalgets forståelse af dette til at udvælge nogle informanter, der passede til det.

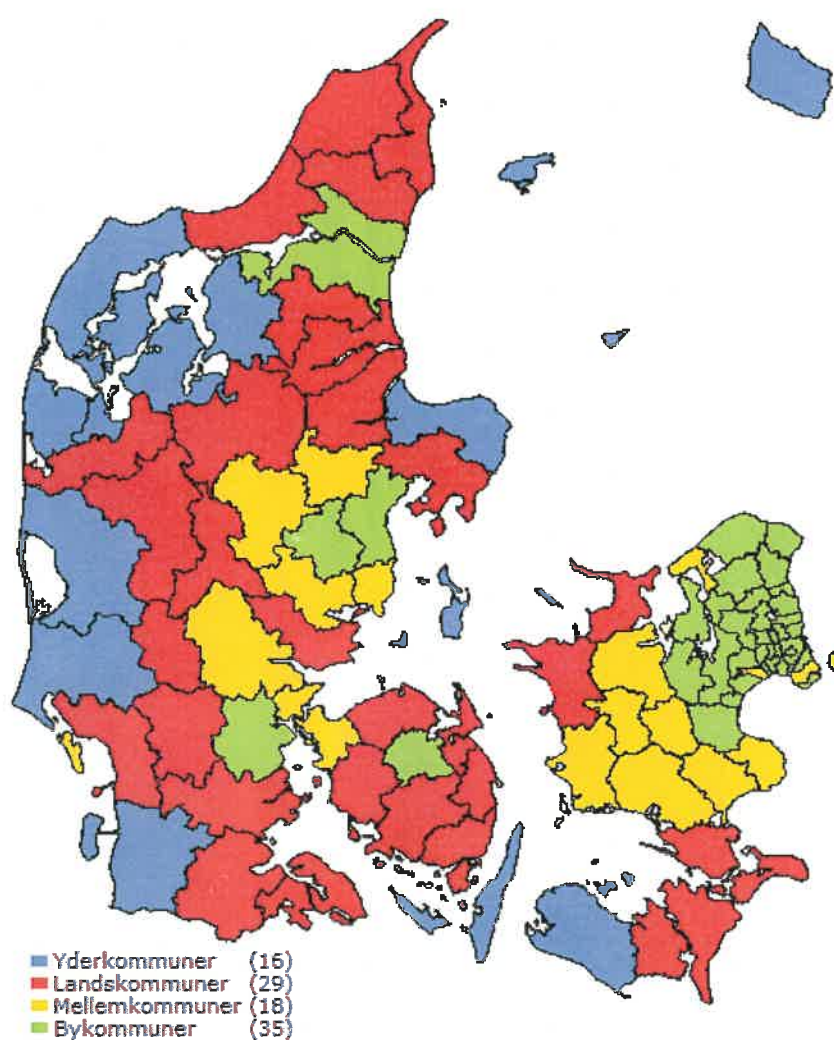
Man kunne indvende, at metoden kan have bevirket, at der fortrinsvis er tale om ressourcestærke personer, som ikke har nogen interesse i at fremstille en negativ holdning til det sted, de bor. Netop ved at inddrage spørgsmål om tillid og reciprocitet fremfor udelukkende at have fokus på den enkelte landsbys historie og udvikling, mener jeg at have

fundet ind til nogle mere overordnede strukturer, der gør sig gældende i landsbyernes udvikling. Det kunne dog have været interessant at komplettere dette billede ved også at have talt med de, der for nylig er flyttet til landsbyen for at høre deres mening om at komme ind i landsbyfællesskabet og være en del af det, eller netop at fravælge fællesskabet, som det ifølge informanterne tilsyneladende er tilfældet i nogle landsbyer.

Hvor litteraturstudierne har dannet baggrund for interviewene, er selve interviewene bearbejdet ud fra en tematisk metode. Det vil sige, at interviewdataene er opdelt efter sociale netværk, tillid og gensidighed, de tre elementer i den sociale kapital. I analyserne af de enkelte elementer er landsbyerne yderligere inddelt ud fra de 3 udvælgelseskriterier dog i forenklet form, dvs. landsbyer med aktive skoler, landsbyer med skoler lukket i 2011 og landsbyer med skoler lukket før 2011. For hvert element i den sociale kapital er der lavet en matrix med interviewdataene for at få et overblik over dem.

DEL 1: Beskrivelsen

4. Yderkommune, landsbyer og casen

a. Yderkommune

Jeg indledte med at nævne nogle forskellige betegnelser for de områder i Danmark, der ligger forholdsvis langt fra en større by. I denne rapport vil jeg fremover bruge udtrykket yderkommune, idet den betegnelse har en præcis definition defineret af Danmarks Jordbrugsforskning Afdeling for Jordbrugsproduktion og Miljø, Geodata og Regionale Analyser i 2007 ud fra 14 indikatorer inddelt i emnerne: urbanisering, center-periferi, landbrugets betydning, udvikling, demografi, uddannelse og økonomi (Kristensen, Kjeldsen og Dalgaard, 2007, s. 3). Ud fra indikatorerne er Danmarks 98 kommuner inddelt i 4 typer (parentesen angiver antallet af den type kommune): bykommuner (35), mellemkommuner (17), landkommuner (30) og yderkommuner (16).

b. Hvad er en landsby?

Politikens Nudanske Ordbog definerer en landsby som "en lille by på landet", mens Den Store Danske Encyklopædi definerer den som "en samling gårde og huse i sluttet gruppe". I 2007 kom By- og Landskabsstyrelsen under Miljøministeriet med en rapport som opfølgning på Landsplanredegørelsen fra 2006, der skulle belyse landsbyernes rolle i de nye kommuner. I den diskuteres en definition af en landsby. Her konkluderes det bl.a., at der er bred enighed om, at maksimumsstørrelsen på en landsby er 1000 indbyggere, idet større bebyggelser har markant flere servicefunktioner. Derimod er det ifølge rapporten umuligt at trække en nedre grænse, selv om 40-50 indbyggere ud fra en historisk begrundelse⁷ virker rimeligt (Miljøministeriet 2007, s. 11). Det er også umuligt at finde statistiske oplysninger om landsbyer på under 200 indbygger, som er Danmarks Statistiks nedre grænse for en landsby.

Vesthimmerlands Kommune har i sin Plan- og Bæredygtighedsstrategi fra 2011 inddelt kommunens byer i 4 kategorier: 1 egnshovedby, 3 områdebyer, 3 lokalbyer, 22 afgrænsede landsbyer og en række uafgrænsede mindre lokalsamfund (Plan- og Bæredygtighedsstrategi 2011, s. 22). Kommunen afgrænser med andre ord landbyerne i kommunen geografisk og ikke på baggrund af antal indbyggere.

⁷ Arkæologisk defineres en landsby som "et bondesamfund, der har bestået af mere end tre selvstændige økonomiske enheder (gårde f.eks.); de skal ligge så tæt sammen, og det skal være dokumenteret, at de er samtidige, således at man må antage, at samfundet har kunnet fungere efter fælles regler". (Becker 197, s.).

c. Casen

Som sagt er Vesthimmerlands Kommune en yderkommune med mange mindre lokalsamfund, hvor der har været skolelukninger i flere omgange. Det vil sige, at der allerede har været nogle konsekvenser for de lokalsamfund, og jeg vil måske deraf kunne se nogle langsigtede effekter af skolelukninger på de pågældende lokalsamfunds sociale kapital. I 2009 udarbejdede det siddende byråd en ny skolestruktur og efter kommunevalget, vedtog byrådet et antal skolelukninger og sammenlægninger. Borgmesteren bebudede i øvrigt kort efter, at det ikke var de sidste skolelukninger. Vesthimmerlands Kommune udgør således den perfekte case for at undersøge konsekvenserne af skolelukninger på lokalsamfund over en årrække.

Illustration 1 viser Vesthimmerlands geografiske beliggenhed, med 14 landsbyers beliggenhed i kommunen og deres navne.

Illustration 1: Vesthimmerlands Kommune, og fordelingen af de 14 landsbyer i kommunen.

Tallene i Tabel 1 er trukket fra Danmarks Statistik (DST)⁸, og som det ses, figurerer 4 landsbyer slet ikke i den statistik. I en befolkningsprognose udarbejdet af KMD⁹ for

⁸ Statistikken er genereret ud fra Danmarks Statistik "statistik BEF44 Folketal 1. januar efter byområde".

⁹ Tallene for 2007 er de reelle tal, mens tallene for 2008-2020 er fremskrevne.

Vesthimmerlands Kommune, fremgår det, at det er fordi de 4 landsbyer alle har under 200 indbyggere¹⁰ (Vesthimmerlands Kommune 2008, s. 27).

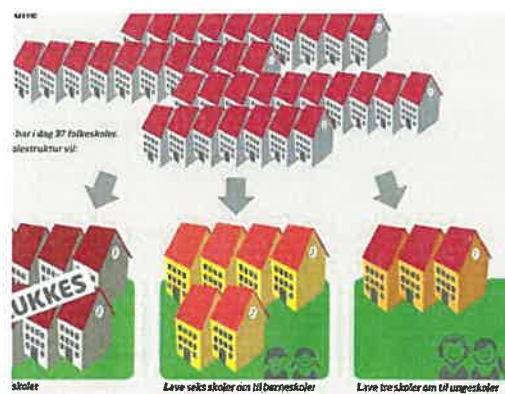
Tabel 3: Antal indbyggere 2012 i de 14 landsbyer

Landsby	Antal indb. 2013 (DST)	Antal indb. 2007 (KMD)
<i>Aggersund</i>	347	
<i>Blære</i>		130
<i>Fjelsø/Klotrup</i>	212	
<i>Gundersted</i>		134
<i>Haubro</i>	359	
<i>Hvalpsund</i>	674	
<i>Overlade</i>	496	
<i>Simested</i>	242	
<i>Skivum</i>		124
<i>Vester Hornum</i>	560	
<i>Vegger</i>	353	
<i>Vilsted</i>	240	
<i>Østerbølle</i>		87
<i>Østrup</i>	303	

¹⁰ Som før nævnt har Danmarks Statistik en nedre grænse på 200 indbyggere for de landsbyer, der er med i opgørelserne. Ifølge KMD's befolkningsprognose har 8 af Vesthimmerlands Kommunes 22 landsbyer under 200 indbyggere.

Som det fremgår, ligger de 14 landsbyer i datamaterialet geografisk spredt i hele kommunen og indeholder såvel nogle af de mindste som de største landsbyer. De repræsenterer således et bredt spektrum af udfordringer og fortrin, der måtte være alt efter beliggenheden, og giver et alsidigt billede af den sociale kapitals tilstand, og ideer fra mange forskellige typer af lokalsamfund til fremtidige strategier.

5. Skolestruktur

a. Casens skolestruktur

Før 2011 var fordelingen af skoler som det ses af Tabel 4.

Tabel 4: Fordeling af skoler i casens 14 landsbyer før 2011:

	Folkeskole	Friskole	Nedlagt	Årstal
<i>Aggersund</i>			1	1963
<i>Blære</i>	1			
<i>Fjelsø</i>		1		
<i>Gundersted</i>			1	1992
<i>Havbrø</i>	1	1		
<i>Hvalpsund</i>	1			
<i>Overlade</i>	1			
<i>Simested</i>	1			
<i>Skivum</i>			1	1985
<i>Vegger</i>			1	1985
<i>Vester</i>	1			
<i>Hornum</i>				
<i>Vilsted</i>		1		
<i>Østerbølle</i>			1	1973
<i>Østrup</i>	1			
I alt	7	3	5	

Bemærk at tabellen ikke gælder for hele kommunen men kun for casens 14 landsbyer. Alle folkeskoler havde fra 0. til 9. klasse. Tabellen viser, at der jævnt hen er blevet lukket skoler, som Niels Egelund også påpeger det, er skolelukninger ikke et nyt fænomen (Egelund og Laustsen 2004, s. 5). Tabellen viser imidlertid ikke, at Overlade Skole fik flyttet sin 7. klasse allerede i 2005, og heller ikke at Gundersted Skole blev nedlagt i etaper. Som informanten udtrykte det *"den blev barberet, salami og så'n. Det startede med 7. klasse, så kørte den nogle år med 1.-3. klasse + en slags legeklasse"* (K1).

Efter strukturændringerne kom billedet til at se ud som i Tabel 5:

Tabel 5: Strukturændringerne i casens landsbyer.

	Aktiv folkeskole/ Friskole	Nedlagt i 2011	Nedlagt før 2011	7. klasse flyttet i 2011
Aggersund			1	
Blære				1
Fjelsø	1			
Gundersted			1	
Haubro ¹¹	1	1		
Hvalpsund		1		
Overlade	1			
Simested		1		
Skivum			1	
Vegger			1	
Vester Hornum	1			
Vilsted	1			
Østerbølle			1	
Østrup				1
I alt	5	3	5	2

Det er faktisk sådan, at samtlige af kommunens skoler nedlagt i 2011 er med i casen, ligesom halvdelen af de skoler, der har fået flyttet 7. klasserne. Der er stadig same antal friskoler. I Simested forsøgte man efter lukningen af skolen at stable en friskole på benene. Det hele var på plads og tilladelser søgt, men i sommerferien 2012 viste det sig, at opbakningen ikke var stor nok, og projektet faldt til jorden.

b. Processen

I forbindelse med budgetforliget i 2009 beslutter kommunen at nedsætte et kommissorium, der har til opgave at udarbejde en analyse af skolestrukturen. Begrundelsen er ifølge

¹¹ Foruden en aktiv friskole og en folkeskole, der lukkede i 2011, er Haubro desuden hjemsted for Himmerlands Ungdomsskole, en efterskole der tilbyder undervisning fra 8. til 10.klasse. Haubro havde altså på et tidspunkt 3 skoler i landsbyen.

kommunen at "fremtidssikre kvaliteten i kommunens skoletilbud" (Vesthimmerlands Kommune 2009, s. 4). Kommissoriet kommer med sin analyse i september samme år. Her foreslås 8 forskellige scenarier som for eksempel flytning af 7. klasser til skoler med overbygning, nedlæggelse af skoler under en vis størrelse, rene mangesporede overbygningsskoler kombineret med 0.-6. klasse skoler, indskolingsskoler 0.-3. klasse hvor eleverne fra 4. klasse overføres til overbygningsskoler og uændret struktur med en ændring af skoledistrikterne (Vesthimmerlands Kommune 2009, s. 18-19).

Herefter har Børne- og Skoleudvalget emnet til drøftelse over de næste mange måneder, hvor der i mellemtiden har været et kommunevalg og er kommet et nyt byråd. Skal der nedlægges skoler, skal beslutningen om det være truffet inden 1. december året før (Undervisningsministeriet 1993, § 6). Den 20/5 2010 beslutter Børne- og Skoleudvalget, at der udarbejdes høringsmateriale om en lukning af Louns-Alstrup Skole + Landsbyordning, Simsted Skole + Landsbyordning og Haubro skole + Landsbyordning, en lukning af Vilsted-Vindblæs Skole og Bakkeskolen, der skal lægges sammen til en skole på 2 matrikler, samt en flytning af 7. klasserne til overbygningsskolerne. Den 24/6 behandles indstillingen fra Børne- og Skoleudvalget i Byrådet, beslutningen offentliggøres og sendes til høring i skolebestyrelserne. Den 30/9 2010 udløber høringsfristen, og efter møder i de forskellige udvalg tager Byrådet den endelige beslutning d. 25/11 2010 (Børne- og Skoleudvalgs referater 2010)

Skolebestyrelserne havde efter offentliggørelsen af strukturændringerne mulighed for indsigelse, og alle folkeskoler kom med et høringssvar. Af de daværende 19 folkeskoler i kommunen er 4 af dem neutrale, fordi, ændringerne ikke vedrører deres egen skole. 2 skolebestyrelser er for lukninger af skoler, heraf en de af skoler, der foreslås lukket. Skolebestyrelsen og skolelederen foreslog allerede i 2010 en fusion med skole i en nærliggende landsby, fordi de som en af de dyreste skoler i kommunen kunne se, at de nok ikke fik lov at beholde deres skole (Nordjyske 15/1 2010). Ønsket var at beholde en skole på egnen (der er omkr. 5 km mellem de to landsbyer), og en integreret institution for de 0-6 årige samt en forlængelse af cykelstien til landsbyen (Ibid.)¹². Den mest massive protest kommer imod flytningen af 7. klasserne. Den kommer mest fra de skoler, der berøres af flytningen, og

¹² Det endte med, at der hverken blev pasningsordning eller SFO i Hvalpsund, men at det hele ligger i Ullits.

protesterne går på, at man på skolerne mister lærerkræfter, og lærertid, at det gør skolen mindre, så den derved mister driftstilskud, at den mister sin attraktionsværdi, men især er de alle bange for, at det er et første skridt til en hel lukning (Vesthimmerlands Kommune 2010). Undtagelsen er Overlade Skole, hvor man allerede tilbage i 2005 fik flyttet 7. klassen. Skolebestyrelsen på Overlade skole konstaterer, "at landdistrikter har en tendens til at uddø, når skoler nedlægges" (Vesthimmerlands Kommune 2010, s. 39). De mener ikke, at de har fået en ringere skole, fordi 7. klassen blev flyttet. Derimod pointerer de vigtigheden af, at de i forbindelse med skolen har en børnehave, SFO, Juniorklub og AKT klasser. Det giver tilsammen mange ansatte, der giver mulighed for kollegial sparring, og samarbejde med mange, der giver mange aktiviteter på skolen (Vesthimmerlands Kommune 2010).

Foruden de officielle reaktioner, medførte strukturændringerne en stor debat blandt forældre i lokalaviser, fællesmøder, borgermøder, åben-by arrangementer, et sted dannede nogle medlemmer fra borgerforeningerne i et skoledistrikt (talte 1 landsby + 3 mindre lokalsamfund) en aktionsgruppe.

Kun i Simsted forsøgte forældrene at oprette en friskole, og der var stor opbakning til initiativet. På grund af et krav om at lægge en stor sum penge for bygningerne, endte den opbakning med at smuldre, og da man nåede sommerferien 2012, var elevgrundlaget til en friskole ikke stort nok, og projektet blev opgivet. Det var en stor skuffelse for landsbyen som helhed.

c. Skoler i casens landsbyer anno 2013

Ifølge Overlade Skoles erfaring med flytning af 7 klassen i 2005, er det vigtigt for en landsby, at der en skole men også tilhørende institutioner som SFO, børnehave og en klub for elever udenfor SFO tilbuddet, fordi det giver flere ansatte, og flere aktiviteter. I casen har 3 landsbyer en friskole (faktisk de 3 eneste i kommunen), men ifølge interviewpersonerne er det væsentlige, at der en skole, ikke så meget hvilken type det er¹³.

¹³Af de tre friskoler er kun Haubro Landsbyskole ikke oprettet på baggrund af en skolelukning. Den er en sammenslutning af to friskoler Haubro Friskole og Sættrup Friskole som blev lagt sammen i 1989 under navnet Haubro-Sættrup Friskole, og skiftede i 2010 navn til Haubro Landsbyskole. Vilsted Friskole er opstået som en

I 2013 ser billedet således ud for de 14 landsbyer i casen.

Tabel 6: Fordeling af aktive skoler og klassetrin

	Aktive skoler	Klassetrin
Aggersund		
Blære	1	0.-6.
Fjelsø	1	0.-8.
Gundersted		
Havbro	1	0.-8.
Hvalpsund		
Overlåde	1	0.-6.
Simested		
Skivum		
Vegger		
Vester	1	0.-9.
Hornum		
Vilsted	1	0.-8.
Østerbølle		
Østrup	1	0.-6.
I alt	7	

Som det ses har kun en af skolerne op til 9. klassetrin, mens friskolerne har op til 8. klassetrin. Faktisk er Vester Hornum Skole den eneste landsbyskole med en overbygning. Ifølge en af interviewpersonerne skyldes det ikke kommunen, at de fik lov at beholde overbygningen i landsbyen, men der imod en meget aktiv aktionsgruppe. Hornum Skole, som også er en overbygningsskole, ligger kun få kilometer derfra, og ifølge interviewpersonen føler borgerne i Vester Hornum stadig, at overbygningen på deres skole er i fare. Er der for mange børn, bliver der ikke bygget nyt i Vester Hornum men de bliver i stedet flyttet. Det vil sige, at hvis skolen ikke holder børnetallet, mister den sin eksistensberettigelse.

Til alle skolerne hører en børnehave enten i form af en børnehave/landsbyordning¹⁴/puljeordning¹⁵/privat integreret institution, SFO¹⁶ og SFO2 klubber¹⁷. Det vil sige, at der i de landsbyer med aktive skoler også er et børneliv udenfor skolen.

følge af en skolesammenlægning mellem Vilsted og Vindblæs Skoler, som kom til at ligge i Vindblæs. Fjelsø Friskole er oprettet i 1981 på baggrund af lukningen af den lokale skole i landsbyen.

¹⁴ Landsbyordning er kommunens tilbud til børn i aldersgruppen fra 3 år til og med 3. klasse.

Af tabellen fremgår det ikke, at der foruden folkeskolerne er en efterskole i Haubro, en produktionsskole i Hvalpsund og indtil 2008 også en produktionsskole i Østerbølle. Ifølge interviewpersonerne foregår der mange ting på efterskolen, som landsbyen også inviteres med til. Til gengæld er der ifølge interviewpersonerne ikke meget samspil mellem produktionsskolerne og lokalsamfundet, bortset fra, at Produktionsskolen i Hvalpsund leverede mad til den lokale skole (som lukkede), og nu gør det til den nærmeste skole, og at forskellige klubber og borgerforeningen i Østerbølle fik lov at bruge produktionsskolens lokaler. Man kunne måske deraf konkludere, at for at være en del af lokalsamfundet er det ikke nok at skolerne (uanset typen) er der, der skal også være en interaktion i form af deltagelse i det lokale foreningsliv og de lokale aktiviteter.

¹⁵ Puljeordning er en privat pasningsordning til børn baseret på en aftale mellem puljeordningen og kommunen. Nogle af dem som den i Fjelsø fungerer både som en institution for de helt små ned til 0 år og som SFO for skolebørnene.

¹⁶ SFO er skolefritidsordning for børn fra 0. til og med 3. klasse.

¹⁷ SFO2 er kommunens tilbud til børn fra 4. klasse til og med 6. klasse.

DEL 2: Den sociale kapital

Som før nævnt måles social kapital i store surveys typisk på parametrene sociale netværk, tillid og gensidighed. Man bruger som oftest nogle bestemte tilnærmede mål (såkaldte proxies) som "måleinstrumenter". Således bruges foreninger typisk som en proxy for sociale netværk, mens tillid inddeles i kategorierne institutionel tillid, social tillid og partikulær tillid. For gensidighed eller reciprocitetsnormer ser man ofte på frivilligt arbejde ikke i form af velgørenhed men som noget der bygger på en gensidighed, en forventning om at det en dag kan komme en selv til gode.

Som nævnt ovenfor er det ifølge interviewpersonerne væsentligt, at der er en skole, og ikke så meget hvilken type det er. På den baggrund har jeg valgt at inddele casens landsbyer i 3 kategorier alt efter, om de har en aktiv skole, en skole nedlagt i 2011, eller en skole nedlagt før 2011, for at se på om det at have en skole eller ej har indflydelse på foreningslivet, tilliden og det frivillige arbejde. Således optræder Haubro under kategorien "aktive skoler", selv om den var blandt de 3 landsbyer, der fik nedlagt sin folkeskole i 2011, fordi den har en friskole og efterskole, og ligeledes Fjelsø og Vilsted der begge har velfungerende friskoler af ældre dato¹⁸.

¹⁸ Vilsted Friskole opstod som protestskole i 1963 som følge af en skolesammenlægning mellem Vilsted og Vindblæs Skoler. Fjelsø er ligeledes en protestskole oprette i 1981 som følge af lukning af den lokale folkeskole.

6. Foreningslivet

19

20

21

¹⁹ Byfitness i Gundersted

²⁰ Lethal i Vegger

²¹ Aktivitetshuet i Aggersund

Foreninger kan, som de Tocqueville sagde det, betragtes som et led der binder individet og de forskellige dele af samfundet sammen og stimulere også en samarbejdsfunktion hos individet (de Tocqueville 1840). Det bliver altså naturligt at samarbejde om fælles løsninger, udvikle en forståelse for andres holdninger og udvikle evner til at samarbejde, og hermed udvikles der også tillid til andre (Torpe 2009, s. 12). I Danmark bygger foreninger på to principper:

1. De styres af medlemmerne og styringen er institutionaliseret sådan at forstå, at for at få offentlig tilskud skal de fremlægge demokratiske vedtægter, hvoraf det bl.a. fremgår at foreningen har en valgt bestyrelse.

2. De er uafhængige. Det vil sige, at foreningerne selv vælger deres formål og aktiviteter og selv bestemmer, hvordan de vil prioritere og løse dem²².

(Torpe 2013, s. 87).

Danmark har en lang tradition for at stifte foreninger med forskellige formål af såvel økonomisk, politisk, sportslig og kulturel karakter. Foreninger er typisk dem, der arrangerer forskellige aktiviteter. I casens landsbyer står borgerforeningen enten alene eller i samarbejde med andre for aktiviteter for hele landsbyen som fællesspisninger, revy/dilletant, fester²³. De fleste borgerforeninger har også investeret i borde, stole, telte til festerne, flag og flagstænger til flagalleen som borgerne kan låne eller leje. Borgerforeningerne er også ansvarlige for landsbyens ydre rammer og organiserer bl.a. en årlig rengøringsdag, og organiserer det frivillige arbejde på forsamlingshuset, legepladsen eller andre offentlige ting, der trænger til en kærlig hånd for at sikre sig, at landsbyen fortsat ser godt ud ikke kun for tilflyttere og for turister men i høj grad for borgerne selv som en del af selvbilledet om en attraktiv landsby.

Det pynter på det hele. Det er ligesom, når det holdes pænt også andre steder, det ligesom forpligter det naboerne også til at gøre lidt, så byen kan tage sig ordenligt ud. (M1)

²² Både politikere og forskere har diskuteret princippet om uafhængighed, hvorvidt offentlig støtte til en forening går ud over uafhængigheden, se bl.a. Ibsen 1997, Bundesen, Henriksen & Jørgensen 2001 og Torpe 2013. Dette er dog ikke emnet i denne rapport, hvorfor det ikke vil blive berørt yderligere.

²³ Julefrokost, Fastelavn, sommerfest osv.

a. Foreningstæthed

Foreninger kan som sagt ses som et forbindende led mellem det enkelte individ og de forskellige dele af samfundet og er dermed med til at skabe den sociale sammenhængskraft. Desuden er foreningernes aktiviteter med til at skabe samarbejde mellem deltagerne og øger dermed opbygningen af tillid (Torpe 2009, s. 12). Når man måler ser man typisk på elementer som antal foreninger, foreningstæthed, foreningsdeltagelse og foreningernes karakter, altså om de er åbne og udadvendte og dermed skaber brobyggende social kapital, eller om de er lukkede og indadvendte og dermed skaber afgrænsende social kapital.

Tabel 5 giver en oversigt over foreningerne fordelt i de tre kategorier af landsbyer. Det er vigtigt her at pointere, at dette ikke foregiver at være en udtømmende liste, men at der er tale om en liste, der repræsenterer de foreninger, der kan defineres som sådan ifølge ovenstående definition, og registreret som sådan af forfatteren i maj 2013.

Tabel 7: Fordeling af foreninger fordelt på de tre kategorier af landsbyer

111

Foreninger	Aktive skoler							Skoler nedlagt i 2011		Skoler nedlagt før 2011					Total
	Blære	Fjelsø	Haubro	Overlade	Vester Hc	Vilsted	Østrup	Hvalpsund	Simsted	Aggersund	Gunderste	Skivum	Vegger	Østerbølle	
Borger/beboerforening	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	14
Vandværk	1	1	1					1	1		1	1	1	1	9
Gymnastik/Ildrætsforening	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		13
Pensionistforening	1		1	1		1	1	1	1		1				8
Skytte/jagt forening	1					1				1					3
Bogcafé/bibliotek	1			1				1		1					4
Varmeværk								1					1		2
Golfklub								1							1
Spejder		1	1	1	1			1					1		6
Badmintonforening				1	1			1							3
Fodboldforening		1													1
Pétanque											1				1
Folkedanserforening				1											1
Lokalhistorisk arkiv			1	1	1										3
Aktionsgruppe					1										1
Håndboldklub					1			1							2
Sangforening/sangkor			1		1										2
Byfest komité					1										1
Onsdagsklub					1										1
Støtteforening/VIF venner	1						1		1				1		4
Gadelysforening			1								1		1		3
Antenneforening											1				1
Modelflyveklub										1					1
Fiskeriforening										1					1
Butiskudlejning													1		1
Ringridderlau													1		1
Cykelklub									1						1
Sejlkub								1							1
Bådelaug										1					1
Energiselskab													1		1
Total	7	5	8	8	10	4	4	11	6	7	7	3	10	2	92

Der er 92 foreninger i de 14 landsbyer, hvilket giver knap 7 foreninger i gennemsnit pr. landsby. Der er en vis sammenhæng mellem antal indbyggere og antal foreninger, således at de største byer også har de fleste antal foreninger. Til gengæld ser der ikke ud til at være en sammenhæng mellem antallet af foreninger i en landsby og, hvorvidt den har en aktiv skole eller ej.

Fordeler man foreningerne på antal borgere i de tre typer af landsbyer er der næsten ingen forskel på de landsbyer med aktive skoler og dem med skoler der blev nedlagt i 2011 med

hhv. 50 borgere pr. forening og næsten 54 borgere pr. forening²⁴. Til gengæld er der 36 borgere pr. forening i de landsbyer, hvor skolen er nedlagt før 2011. Det tyder på, at der er en sammenhæng mellem skole og foreningstæthed. Det stemmer godt overens med, når især informanterne i de landsbyer, hvor skolen har været lukket længe, siger at en skole betyder noget som fælles mødested i landsbyen: "Det var der alting foregik" (K1) og "...som informationssted....så er det, at informationerne går tabt" (K6). Til sammenligning findes der ingen opgørelse over foreningstætheden i hele Danmark men kun for enkelte områder og i enkelte byer. Således var foreningstætheden i Aalborg på 1 til 80 (Torpe og Kjeldgaard 2003, s. 14), altså næsten dobbelt så mange borger pr. forening. Det bekræfter Torpes udtalelse om, at foreningstætheden er større i mindre bysamfund (Torpe 2013, s. 88). Det kunne være interessant at følge udviklingen i de byer, der lige har fået lukket skoler og se om foreningstætheden stiger i løbet af nogle år.

At skolen er et vigtigt mødested bekræftes hvis man ser på antallet af mødesteder. Mødesteder defineres i denne forbindelse som steder borgerne i landsbyen kan mødes som f.eks. et forsamlingshus, et stadion, en hal eller et sognehus. I landsbyerne med en aktiv skole og i de landsbyer, hvor skolen blev nedlagt før 2011 er der gennemsnitligt lidt flere mødesteder, end i landsbyerne, der fik lukket deres skole i 2011. De landsbyer hvor skolen længe har været lukket, har været nødt til at finde eller at bygge mødesteder (typisk i form af multicentre med mange funktioner), mens de landsbyer med skoler forsøger at integrere skolerne med landsbyen ved at tilføje en hal, et multihus, en idrætsplads eller en legeplads, som bliver en del både af skolens og af landsbyens faciliteter.

b. Foreningsdeltagelse

Som et eksempel på bevægelser i medlemstal har jeg valgt at fokusere på idrætsforeninger, fordi de, modsat borgerforeninger, har individuelle medlemsskaber²⁵. Idrætsforeninger er i denne sammenhæng ikke begrænset til det, der specifikt hedder idrætsforeninger, men

²⁴ Foreningstætheden beregnes som antal indbyggere divideret med antal foreninger. Man skal huske på, at jo færre borgere pr. forening, jo større er foreningstætheden.

²⁵ Borgerforeninger har husstanden som medlem.

inkluderer de foreninger, der udbyder idræt og er organiseret som en forening²⁶. De fleste af disse er desuden organiseret under DGI. Det vil sige, at de følgende medlemstal ikke udgør en udtømmende liste over medlemmer i idrætsaktiviteter i casens landsbyer, men for at kunne følge en udvikling har jeg været nødt til at se på tal, der umiddelbart kan sammenlignes.

Desuden har alle landsbyer på nær 1²⁷ en forening, der udbyder idræt, og de har medlemmer fra alle aldersgrupper og begge køn i lokalsamfundet, og selv om de også har medlemmer, der er fraflyttet eller medlemmer, der bare kommer fra en anden by i kommunen giver tallene stadig et situationsbillede af udviklingen i det lokale engagement²⁸.

To af informanterne (K1 og K2) fortalte, at idrætsforeningen var den første til at mærke konsekvenserne af skolelukningen, fordi der ikke længere var børn nok til at danne børne- og ungdomshold. Det giver derfor god mening at undersøge sammenhængen mellem medlemstal og landsbyer med og uden skoler. Jeg har valgt at tage udgangspunkt i de opgørelser, man kan finde på DGI's hjemmeside. DGI organiserer mere end 5000 gymnastik- og idrætsforeninger på landsplan, og har opgørelser over de enkelte foreningers medlemstal, som foreningerne selv indberetter en gang om året til DGI. Et krydstjek med casens landsbyers hjemmesider (egne eller via Vesthimmerlands Kommunes hjemmeside) sikrede, at jeg fik alle foreningerne med, også de der ikke hedder noget med landsbyens navn. De bearbejdede tal nedenfor skulle således inkludere medlemmer i samtlige idrætsforeninger i casens landsbyer. Tallene opgøres i hver enkelt forening på de enkelte idrætsgrene, som den pågældende forening tilbyder, og i 5 aldersgrupper²⁹. Nogle landsbyer har én gymnastik- og idrætsforeninger, der udbyder forskellige idrætsgrene, mens andre landsbyer både har en gymnastikforening, en badmintonforening, en fodboldforening, en håndboldforening osv. der alle er organiseret under DGI.

²⁶ Det betyder dermed, at Borgerforeninger og kulturforeninger under DGI ikke er inkluderet i disse tal.

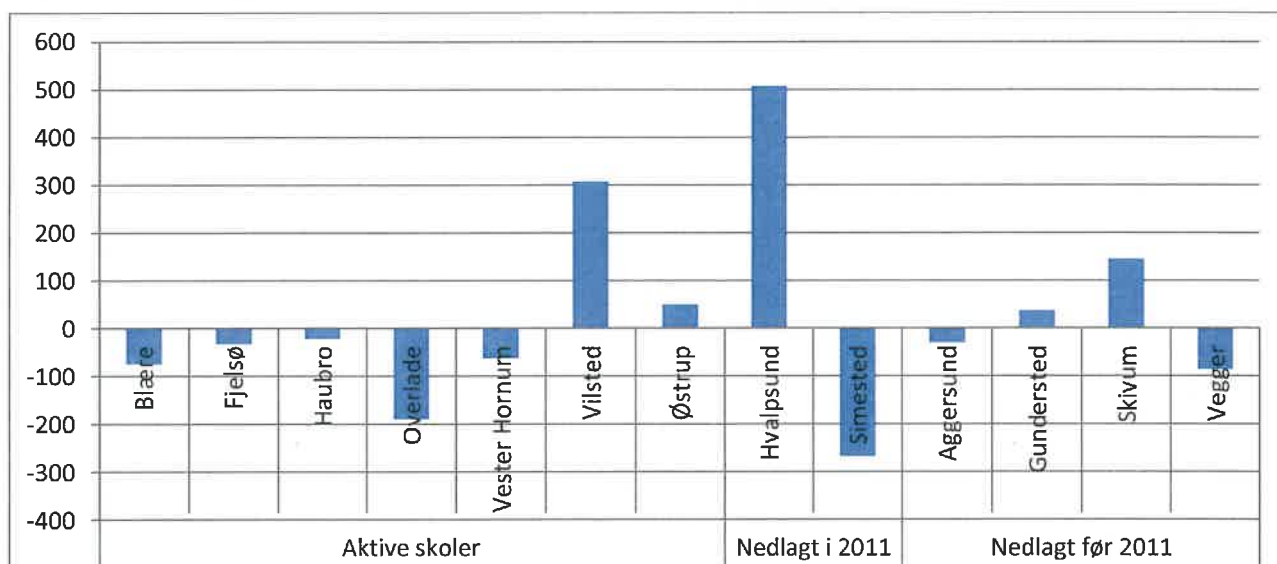
²⁷ Faktisk havde 2 landsbyer ingen idrætsforeninger. Den ene landsby havde en Beboer- og Idrætsforening, men der var ingen organiseret idræt i den. Der var nogle uorganiserede klubber i landsbyen, og de blev i 2012 organiseret i Beboer- og idrætsforeningen og kommet under DGI. Den anden landsby har stadig nogle uorganiserede klubber, der bl.a. spiller gadefodbold.

²⁸ Opmærksomhed henledes på, at 2 af idrætsforeningerne (Overlade og Simested) er i samarbejde med idrætsforeninger i en nærliggende større by (hhv. Ranum og Ålestrup), men aktiviteterne bliver afholdt i den lokale hal. Derfor er medlemstallene forholdsvis store, men tallene giver trods alt et billede af udviklingen.

²⁹ PÅ DGI's hjemmeside kan man finde medlemstal for de enkelte foreninger tilbage til 2005, og samlede tal for de enkelte idrætsgrene fordelt på alder og køn tilbage til 1997. Ud over medlemmer er tallene også opgjort i instruktører/ledere/trænere, men de tal er ikke inkluderet i de følgende beregninger, især fordi de ikke er yderligere inddelt i alderskategorier, og opgørelserne derfor ikke umiddelbart giver mening i forhold til hypotesen om, at de ældre elever træner de yngre.

Desuden lavede jeg i marts 2013 en minisurvey blandt idrætsforeningerne i casens landsbyer, foranlediget i første omgang af, at jeg ikke kunne få fat på medlemstal for 2012, men også for at høre om årsager til stigninger og fald i medlemstallet. Ud af de 14 udsendte spørgeskemaer kom der kun besvarelser på to. Heldigvis viste det sig, at jeg kunne få lavet en specialkørsel fra DGI for idrætsforeningerne i Vesthimmerlands Kommune med tallene for 2012. For at kunne sammenligne tallene har jeg i de nedenstående tabeller og diagrammer valgt kun at bruge tallene fra DGI.

Diagram 1: Udviklingen i medlemstal i idrætsforeninger fra 2011 til 2012 i reelle tal³⁰.

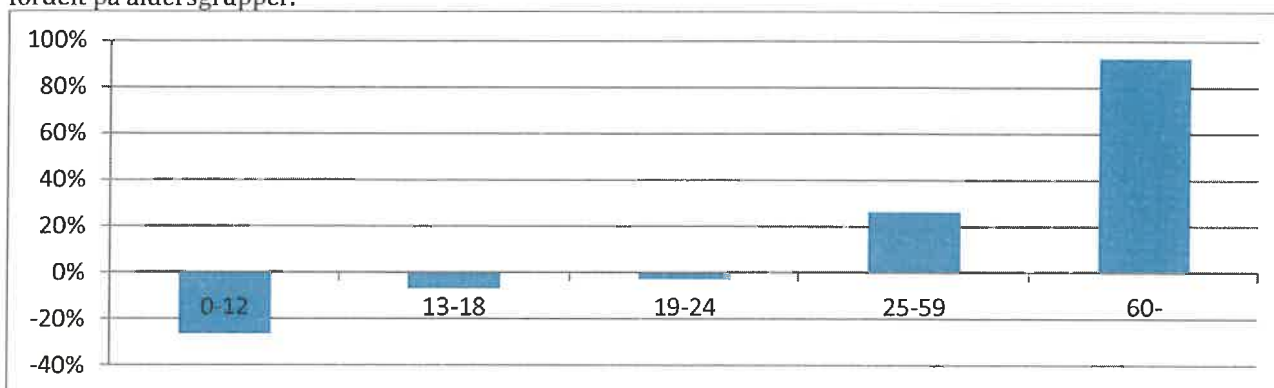
Tabel 6 viser udviklingen i idrætsforeningernes³¹ medlemstal fra 2011, det år hvor strukturændringerne på skoleområdet trådte i kraft og til 2012. Derimod siger tallene ikke noget om, hvor medlemmerne kommer fra, dvs. medlemmerne sagtens kan komme udefra både nogle med tilknytning til landsbyen (f.eks. unge under uddannelse udenfor landsbyen, som stadig træner der og måske mødes med gamle venner), og nogle der bare gerne vil deltage i lige præcis de tilbud. Tallene viser heller ikke, hvor de medlemmer, der flytter deres idrætsaktivitet, flytter den hen til. Med det i baghovedet vil jeg undersøge, hvorvidt idrætsforeningers medlemstal afspejler den udvikling og påvirkninger fra strukturelle ændringer, som landsbyerne går igennem.

³⁰ Egen bearbejdning af tal fra DGI's hjemmeside www.dgi.dk. Tallene fra 2012 fik jeg lavet ved en specialkørsel fra DGI, fordi foreningernes medlemsregistrering fra 2013 til et nyt registreringssystem i "Centralt Foreningsregister", hvor man ikke umiddelbart har adgang til medlemstallene.

³¹ Fordi ikke alle borgerforeninger, teaterforeninger og støtteforeninger er organiseret i DGI, har jeg valgt i disse tal kun at inkludere deciderede idrætsforeninger som fodbold, håndbold, petanque osv.

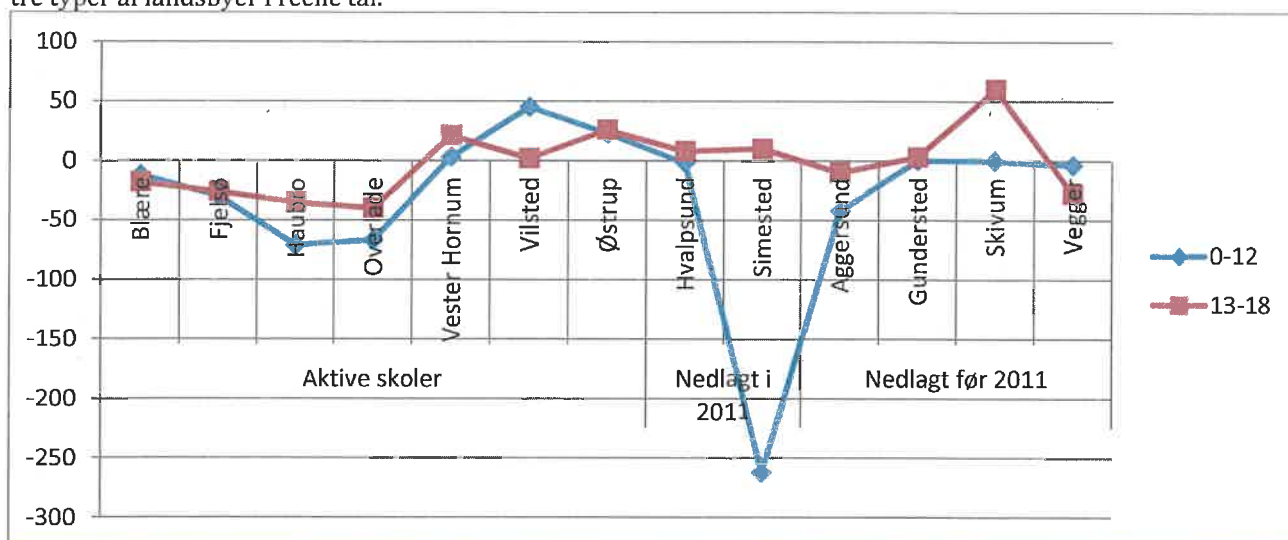
Fordelingen i aldersgrupper³² viser mere nøjagtigt, hvor bevægelserne er sket. Her bliver det tydeligt, at medlemstallet er faldet blandt børn og unge og steget blandt voksne og ældre.

Diagram 2: Den procentvise udvikling fra 2011 til 2012 i medlemstallet i idrætsforeningerne i casens landsbyer fordelt på aldersgrupper.

For at se påvirkningen af strukturændringerne på medlemstallene har jeg valgt at se nærmere på to af aldersgrupperne 0-12 årige og 13-18 årige, som dels er de børn, der berøres af skolelukningerne, dels de 7. klasser, der blev flyttet. Diagram 3 viser de bevægelser, der har været fra 2011 til 2012 på de to aldersgrupper i de tre typer af landsbyer.

Diagram 3: Bevægelser fra 2011 til 2012 i antal medlemmer i aldersgrupperne 0-12 år og 13-18 år fordelt på de tre typer af landsbyer i reelle tal.

³² DGI's aldersinddeling.

Samlet set er andelen af 0-12 årige medlemmer i de 14 landsbyers idrætsforeninger faldet med 30 % fra 2011 til 2012, mens den kun er faldet med 5 % for de 13-18 årige. Diagrammet viser et stort fald i aldersgruppen 0-12 i Simested og Haubro, der fik lukket skoler i 2011. Den viser dog også fald i de andre typer af landsbyer. I Hvalpsund, som også fik lukket en skole i 2011, ses derimod kun et meget lille fald i aldersgruppen 0-12, mens der faktisk er en lille stigning i aldersgruppen 13-18. De meget små bevægelser i Hvalpsund skyldes sandsynligvis, at den lokale sejlklub og golfklubben er kommet ind under DGI. Det faktum at nye aktiviteter kommer til, er i øvrigt ligeledes kendetegnende for de andre landsbyer med stigninger i medlemstallet. I Vilsted kom skytteklubben som et led i fusionen mellem de Danske Skytteforeninger og DGI i 2012 således under DGI. I Østrup kom et børnehold i svømning. Skivum som i forvejen havde nogle uorganiserede sportshold kom også i 2012 under DGI. Det samme sker, når der f.eks. kommer nye anlæg som hal, multibane, multihuse og lign. Vegger indviede i 2009 en lethal, og medlemstallet steg i de følgende to år efter. Med et multihus indviet i 2012 har Gundersted de fysiske rammer omkring idrætten, og hvor Gundersted Idrætsforening fra 2009 til 2011 tilbød petanque, og der kun var omkring 10 medlemmer i de voksne aldersgrupper, var der i 2012 47, der spillede fodbold, her iblandt et lille ungdomshold. I november 2012 blev de første spadestik taget til Blære Multicenter, som nu i 2014 er ved at stå helt færdigt. Multicentret består af en minihal, et velfærdsområde og et caféområde. Ved at udvide idrætsfaciliteterne og med beliggenheden tæt på skolen, legeplads, boldspilsbaner mm. håber man i Blære, at gøre "området mere attraktivt for flere i lokalområdet", som det hedder på hjemmesiden (www.blaere.dk).

Modsat DGI's undersøgelse fra 2012 (Kjer 2012), der viser en klar sammenhæng mellem skolelukning og fald i medlemstal fra 0-18 år i den lokale idrætsforening, påviser denne undersøgelse muligvis en sammenhæng i aldersgruppen 0-12, men der er ikke en entydig sammenhæng i aldersgruppen 13-18 år. Måske fordi udviklingen først slår igennem senere i netop den aldersgruppe, måske fordi deres valg af idræt afhænger af andre faktorer. Der er nemlig en tydelig sammenhæng mellem medlemstal og faciliteter og udbuddet af aktiviteter. Dette bekræftes også af minisurveyen blandt idrætsforeningerne, hvor en af dem beskriver, hvordan det i et par sæsoner var meget populært at gå til Zumba, og at de derfor på det tidspunkt havde 80 medlemmer. I sæsonen efter havde nyhedens interesse fortaget sig, og medlemstallet faldt til 15.

På den baggrund er det nok mere korrekt at konkludere, at eftersom mindre børn er afhængige af forældrene til transport, er det lettere for forældrene at børnene har idræt i forbindelse med skolen, og at de aktiviteter derfor flyttes, når skolen lukker, mens foreningerne i højere grad kan påvirke de unges valg af forening med deres udbud og deres faciliteter.

Bevægelserne op og ned ser ikke umiddelbart ud til at påvirke idrætsforeningernes liv. Det lader til, at foreningerne er gode til at finde nye aktiviteter, og når de også får nye faciliteter tiltrækker det også nye aktiviteter, som tilsammen ser ud til at imødegå den udvikling, der sker i lokalsamfundene. Den blanding af nye aktiviteter og nye faciliteter ser ud til at have tiltrukket mange nye medlemmer især i aldersgruppen 60+.

c. Foreningernes karakter

Når man ser på foreningernes karakter er det afgørende ifølge Torpe, hvorvidt de rekrutterer bredt og samarbejder med omgivelserne, altså deres rolle som bindeled i civilsamfundet og mellem civilsamfundet og det offentlige (Torpe 2013, s. 104).

Som bindeled i civilsamfundet kan man både se på rekrutteringen til foreningen, foreningens aktiviteter, og samarbejdet med andre foreninger.

Hvad angår rekrutteringen til foreningerne byder mange borgerforeninger tilflyttere velkommen med en blomst og en billet til det første fællesarrangement. Det gør de dels for at få tilflytterne til at føles sig velkomne, dels for at gøre opmærksom på, hvad landsbyen kan tilbyde, men i høj grad også for at rekruttere medlemmer. Nogle landsbyer oplever dog, at det er svært at få især de unge og tilflytterne til at melde sig ind i foreningerne og med til fællesarrangementerne. De unge fordi de flytter fra landsbyerne for at få uddannelser, og nogle tilflyttere har fra starten klart meldt ud, at de ikke vil blande sig i det fælles liv.

Vi har nogle naboer, som er kommet til for ikke så mange år siden og de har ikke lagt skjul på, at de ikke vil have noget med nogen at gøre.

(K2)

De kommer ikke til fællesspisninger eller andre fælles aktiviteter.

Det var lige sådan noget, hvor tilflytterne havde en chance for at komme til at snakke med folk. (K1).

Men vi kan jo ikke gå rundt og slæbe dem til. (K2)

K1 og K2 mener også, at der kommer flere og flere tilflyttere, som føler det sådan, og... *Hvis der er for mange, der ikke vil blande sig, er det også med til at ødelægge lidt et eller andet sted"* (K2).

Flere steder som f.eks. i Gundersted har de store gårde mange udenlandske arbejdere. Landsmanden opkøber nogle huse i landsbyen, som lejes ud til arbejderne. De bor der igennem længere tid, men er også svære at få med til de fælles arrangementer i landsbyen, bl.a. fordi mange af dem ikke taler dansk. I stedet for de mødes de privat og låner også i en enkelt landsby det lokale stadion til at spille fodbold.

Idrætsforeningerne gør også, hvad de kan for at imødekomme behov og ønsker både for at fastholde medlemmer og for at rekruttere nye. Når de ikke selv har faciliteterne sørger de for at samarbejde med de, der har. Således kan en idrætsforening tilbyde svømning, selv om der ikke er en svømmehal i landsbyen.

Selv om det først og fremmest er borgerforeningerne, der står for koordineringen af aktiviteterne og de fælles rum i landsbyen, arbejder de i stor udstrækning sammen med de andre lokale foreninger og også ind i mellem menighedsrådet for at planlægge og afholde arrangementer.

I 3 landsbyer er borgerforeningerne gået sammen med borgerforeninger fra andre landsbyer for at skabe en fælles platform til udvikling af deres lokalområder. Samarbejdet er typisk grundlagt på et fælles træk, der binder områderne sammen. Eksempelvis Søbyerne: Vilsted, Overlade og Ranum, der alle ligger rundt om af Vilsted Sø, som ved et stort anlagt naturgenopretningsprojekt blev indviet i 2006; Ådalsbyerne Himmerland, hvor man finder Skivum, Blære, Gundersted, Vegger, Ejdrup, Skørbæk og Halkær (de 3 sidste landsbyer ligger i Aalborg Kommune), der alle ligger i forbindelse med Halkær Ådal; og Lokalsamfund-Vestrup, hvor man finder Østrup, Vognsild, Gislum, Nyrop, Vestrup, Morum og Svoldrup, der alle ligger

omkring Vestrup Skole. Udgangspunktet er som en af interviewpersonerne fra Søbyerne siger det:

Også det at hvis man har nogle byer og landsbyer, som har et geografisk fællesskab, eller som har noget til fælles i forhold til det område, de bor i, så kan det jo være en måde at udnytte ressourcerne bedre, at man går sammen. Ud over at det styrker selvfølgelig at man får en større berøringsflade i lokalsamfundet, at man kender hinanden...." (M9).

Eller som det hed fra en informant fra en af Ådalsbyerne:

" Man prøver stille og roligt at arbejde på to fronter (...) Hvordan kan man gøre noget, der øger sammenhængskraften, altså mobiliserer de interne sociale kræfter? Og hvordan kan man øge gennemslagskraften... udadtil? (...) Vi tror meget på, at det er den lokale identitet, der gør, altså at tingene de er der, fordi der er sådan et ejeskab til dem. Det er mit kød og blod, der gider at gå herved...fordi der har jeg en historie." (M8)

Samarbejdet handler altså både om at styrke sammenholdet de små byer imellem, men i høj grad også om at skabe mere synlighed for lokalsamfundene, og måske ad den vej tiltrække flere tilflyttere. Det gør de bl.a. ved at lave fester og cykelture sammen, og i Lokalsamfund-Vestrup lavede de i 2013 i forbindelse med aktivitetsdagen "Åbent Lokalsamfund" en folder, der præsenterer foreninger og institutionerne i lokalområdet. Foruden lokalområdets foreninger var også lokale pengeinstitutter og ejendomsmæglere repræsenteret for at fortælle om muligheder for boligkøb og moderniseringer (Lokalsamfund-Vestrup 2013, s. 1).

Foreningerne (fortrinsvis borgerforeningerne) samarbejder også med det offentlige både med direkte henvendelser til og forhandlinger med kommunen og igennem Landsbyudvalget. Landsbyudvalget er et rådgivende udvalg som refererer til Kultur- og Fritidsudvalget. Udvalget består af 2 medlemmer fra hver af de 4 gamle kommuners geografiske områder³³ samt 2 byrådsmedlemmer. Udvalget afgiver bl.a. høringssvar som de f.eks. har gjort i

³³ Vesthimmerlands Kommune blev ved kommunalreformen i 2007 sammenlagt af 4 kommuner: Aalestrup, Aars, Farsø og Løgstør.

forbindelse med ændringerne i skolestrukturen, og fordeler de kvalitetsfondsmidler, som kommunen har afsat til projekter i landsbyerne på baggrund af landsbyernes projektansøgninger³⁴.

Borgerforeningerne går dog også af og til direkte til kommunen, som f.eks. i tilfældet med en dårlig infrastruktur i Vilsted....

" (...) Når vi snakker 3-4-500 gennemkørsler i døgnet med sømmet i bund... 50 tons.. det, det gider vi altså ikke at bo i. Og dem der bliver tilbage og bor i det, det er dem, der ikke kan sælge deres huse, for det kan vi ikke". M9

Hvor borgerforeningen prøver at komme i dialog med kommunen for at få gjort noget ved problemet.

Det er også borgerforeningerne, der sørger for at få søgt kommunen om midler til at få revet gamle og faldefærdige huse ned, som et led i forskønnelse og deres landsby, og for at ikke at de ikke "forstumrer" (M12), og få vogne med lysskilte for at få folk til at sætne farten igennem byen.

Nogle borgerforeninger søger støtte direkte i puljer i ministerierne, som f.eks. Fjelsø-Klotrup³⁵, der i 2008 søgte midler fra Velfærdsministeriet til et projekt om at iværksætte en udviklingsproces for området. Det resulterede i 2009 i en Landsbyplan, der den dag i dag bliver brugt som en idebog til fremtidige projekter.

d. Opsamling

Meningen med at undersøge foreningslivet var at se, om og hvordan foreningerne formår at fungere som bindeled mellem borgerne i lokalsamfundet, mellem borgerne og offentlige

³⁴ For 2013 modtog Landsbyudvalget således ansøgninger fra 15 landsbyer til et samlet beløb på 2,1 mil. kr. til en pulje på i alt 1,2 mil. kr. 13 af de 15 landsbyer blev tildelt midler med støtte fra 10.000 til 160.000 (Frimer 2013, s.1).

³⁵ Klotrup er en lille landsby lige ved siden af Fjelsø, og som, selv om der er tale om to afgrænsede lokalsamfund, altid har været tæt knyttet sammen bl.a. via beboerforeningen. "Vi er to selvstændige byer, som er for lille til noget selv" som M10 siger det.

instanser, og mellem borgere i forskellige lokalsamfund. Fokus var rettet imod foreningstætheden, foreningsdeltagelsen og foreningernes karakter.

Datamaterialet viser, at foreningerne i casens landsbyer i høj grad er med til at skabe en sammenhængskraft i deres landsbyer. Der er høj grad af foreningstæthed, og noget tyder på, at den tæthed er større, i de landsbyer, hvor skolen har været lukket længe. Skolen fungerer typisk som mødested, og når borgerne ikke længere kan mødes der, sørger foreningerne for at fællesarealerne er i orden, hvad enten det drejer sig om bygninger eller pladser. For fællesarealerne i sammenhæng med foreningernes aktiviteter er vigtige til at binde borgerne sammen.

Hvad angår foreningsdeltagelsen har fokus været på idrætsforeningerne, fordi de har individuelle medlemsskaber, og det derfor er nemmere at se små bevægelser her. Medlemstallene fra DGI viser, at der er en sammenhæng mellem medlemstal og faciliteter og udbud af aktiviteter. En ny hal eller multibane og nye idrætsgrene får medlemstallet til at stige. I casens landsbyer er der især sket en markant stigning i medlemstallet for aldersgruppen 60+. Hvad angår sammenhængen mellem medlemstal og skolelukninger, viser tallene kun en sammenhæng for en bestemt aldersgruppe nemlig for de 0-12 årige. Man kunne forestille sig, at netop denne aldersgruppe er afhængig af at blive transporteret, og at forældrene derfor finder det lettere, at de mindre børns idrætsaktiviteter ligger i forbindelse med den nye skole. Det ser dog ikke ud til at påvirke idrætsforeningernes liv, de er gode til at imødegå udviklingen med udbud af nye aktiviteter, og nye faciliteter som i sig selv tiltrækker nye aktiviteter.

Foreningerne i casens landsbyer rekrutterer bredt, eller i hvert fald forsøger på det. De arbejder vertikalt som et bindeled mellem lokalsamfundet og offentlige institutioner for at få tingene til at fungere og skabe udvikling f.eks. ved at søge fonde og kommunen om midler. Desuden arbejder de horisontalt ved at være bindeled mellem hinanden og foreninger i andre landsbyer i et forsøg på at øge kendskabet til og skabe sammenhold på tværs af lokalsamfund.

Man kan sammenfattende sige, at foreningerne i casens landsbyer i høj grad er åbne og udadvendte, og det ser ikke ud til, at foreningerne lukker sig om sig selv og deres lokalsamfund i forbindelse med strukturændringer på skoleområdet. Alle foreningerne i alle

typer af landsbyer arbejder dels på at skabe et godt liv med fællesskab i landsbyen og dels på at markedsføre de aktiver, som lokalområdet byder på fra institutioner (herunder skoler) til bygninger og stadions og golfbaner for at tiltrække nye tilflyttere. Foreningerne er altså i høj grad med til at skabe den brobyggende sociale kapital.

7. Tillid

36

37

³⁶ Salg ved boder som man finder dem langs vejene rundt om i Danmark. Et billede på social tillid, at sælger stoler på, at køber lægger penge i syltetøjsglasset, inden de går med varen.

³⁷ Et andet billede på social tillid, at de fleste danske børn bliver sat til at sove i deres barnevogn udenfor huset som regel under overvågning af en babyalarm.

”Når et samfund deler et sæt moralske værdier, så der skabes en forventning om regelmæssig og ærlig adfærd” (Fukuyama 1995, s. 153), sådan definerer den amerikanske politolog Francis Fukuyama begrebet tillid. Tillid kan ses som et gode eller et aktiv for den enkelte og for samfundet, fordi omkostninger forbundet med forbehold og kontrol af mennesker og myndigheder kan minimeres (Skøtt-Larsen og Henriksen 2011, s. 1). Man kan også sige som en anden amerikansk politolog gør det, at tillid er det smøremiddel, der får det sociale livs uundgåelige friktioner til at glide nemmere (Putnam 2000, s. 135). Putnam skelner i øvrigt mellem forskellige typer af tillid. En tillid der er baseret på personlig erfaring, også kaldet kraftig tillid (*thick trust*). En anden type tillid til den generaliserede anden, som man kun kender på baggrund af et fælles socialt netværk. Den type tillid kalder Putnam for skrøbelig tillid (*thin trust*). Endelig er der tilliden til institutioner og politiske autoriteter (Putnam 2000, s. 136). Ifølge Putnam kan den skrøbelige tillid eller den sociale tillid (som den type tillid også kaldes) faktisk være den mest nyttige form for tillid, fordi tillid til en generaliseret anden gør, at vi nemmere kan samarbejde med folk, vi ikke kender (Putnam 2000 s. 235). Tillid giver os desuden en følelse af sikkerhed i situationer, vi ikke kan gennemskue og kontrollere, og den type af situationer bringes vi ofte i det moderne samfund (Torpe 2013, s. 25-26). Den udgør desuden også en vigtig parameter for velfærdsstaten, hvor omfordelingen af penge sker i mellem fremmede, som vi ikke kender (Svendsen 2012, s. 15).

Tillid er altså en væsentlig faktor for vores sociale og økonomiske liv, og eftersom Danmark har en meget høj grad af tillid er det vigtigt at finde ud af, om ændringerne i strukturelle forhold får indflydelse på dette.

Tillid måles typisk i de store holdningssurveys som The International Social Survey Program (ISSP³⁸) og den danske værdiundersøgelse, en del af den store internationale spørgeskemaundersøgelse, The European Values Survey³⁹, som igen samarbejder med World Values Survey⁴⁰. I de surveys inddeles tillid i tre kategorier. Partikulær tillid betegner tilliden

³⁸ ISSP er et internationalt samarbejde om spørgeskemaundersøgelser med varierende emner, der startede i 1985 med 6 medlemslande. Antallet er løbende blevet udvidet, og der er nu 48 medlemslande, der dækker alle kontinenter (www.issp.org).

³⁹ European Values Survey blev først gennemført i 1981, så i 1990, 1999 og senest i 2008. Der benyttes samme spørgeskema i alle deltagende lande (44 ved den sidste runde). Spørgeskemaet tilpasses fra gang til gang, men ca. 80 % af spørgsmålene går igen (www.europeanvaluesstudy.eu).

⁴⁰ World Values Survey blev også gennemført første gang i 1981, men har over 100 deltagende lande og næsten 90 % af verdens befolkning repræsenteret (www.worldvaluessurvey.org).

til konkrete personer, som man kender i forvejen eksempelvis familie, venner og naboer. Social tillid er tilliden til mennesker i al almindelighed, den såkaldte generaliserede anden⁴¹, og institutionel tillid er tilliden til samfundsinstitutionerne som retsvæsenet, politi, regering og den offentlige administration.

Denne undersøgelse har specielt fokus på den sociale og den partikulære tillid. Dette skyldes, at den danske værdiundersøgelse slet ikke havde partikulær tillid med, og at Sørensen et al. 2011 i deres analyser af data fra den danske værdiundersøgelse påviser, at der ikke er hverken større social eller institutionel tillid på landet (Sørensen et al. 2011, s. 255). Derimod mener de, at den tillid, man finder på landet, måske bygger på at alle kender alle, en slags partikulær tillid snarere end på social tillid (Ibid., s. 260), og at det derfor kunne være interessant at inkludere et spørgsmål om tillid til folk i lokalområdet (ibid. s. 263). På den baggrund har jeg valgt i den partikulære tillid foruden tillid til familie og venner også at inkludere tillid til naboer og til folk i landsbyen. Jeg inkluderer dog også den sociale tillid bl.a. for at se, hvorvidt informanterne skelner mellem de former for tillid.

Når tillid måles i surveys sker det ud fra nogle helt specifikke spørgsmål, der med få variationer går igen i alle surveys. I denne undersøgelse har jeg valgt at tage de samme spørgsmål, som går igen i de store holdningssurveys, men i stedet for at nøjes med svarkategorier har interviewpersonerne fået lov at fortælle og uddybe deres svar. Det giver mulighed for både at undersøge tilliden blandt borgere i landsbyer og for at diskutere spørgsmålene om tillid som måleinstrument for social kapital⁴².

For at se hvorvidt der er forskelle og ligheder i tilliden på de 3 typer af landsbyer, går jeg dem igennem en ad gangen i de to former for tillid⁴³.

a. Social tillid

Som sagt er det man undersøger i social tillid, tilliden til den generaliserede anden, en abstrakt person man ikke kender. Det spørgsmål, der bruges til at måle, er stillet op som et

⁴¹ Man bruger derfor også benævnelsen "generaliseret tillid" om den tillidsform.

⁴² Det sidste vil dog ikke være fokus i denne rapport.

⁴³ I tabel 1 i Bilag 2 findes en oversigt over informanterne fordelt på typen af landsby.

spørgsmål med to svarkategorier: "Alt i alt – mener De, at folk er til at stole på, eller mener De, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?" (Den danske værdiundersøgelse 2008, spm. 7). Ser man på det spørgsmål i ISSP undersøgelsen fra 2008⁴⁴ svarer 42,8 % i andre lande⁴⁵ at man næsten altid eller som regel kan stole på de fleste mennesker, mens det samme gælder for knap 82 % af danskerne (egen frekvensanalyse af ISSP data).

Over tid har lande udenfor Norden kendt et faldende eller et stabilt niveau af tillid, modsat Danmark, hvor tilliden indenfor de sidste 30 år er steget (Dinesen og Sønderskov 2012, s. 88-89). Analyser af data fra den danske værdiundersøgelse viser, at denne stigning dels skyldes et stigende uddannelsesniveau, dels forbedringer i statens institutioner. Der er, ifølge de analyser, en direkte sammenhæng mellem et højt niveau af institutionel tillid og social tillid (Dinesen og Sønderskov 2012, s. 104).

Ser man på spørgsmålet som et spørgsmål med to svarkategorier svarer de alle fra landsbyerne med aktive skoler, at man generelt kan stole på andre mennesker. De fleste nøjes med at svare ganske kort på spørgsmålet uden mange uddybninger som f.eks. "Jeg mener godt, at man kan stole på folk" (M11), et par stykker griner endda, da jeg stiller spørgsmålet og tilføjer "normalt så har man tillid til folk herude" (M14). Nogle går mere ind i en definition af det "at stole på". For eksempel hvordan man fortæller forskellige ting til forskellige mennesker:

"Jamen jeg synes da, at folk er til at stole på, men jeg har det ligesom de fleste andre, at der er da nok nogle personer, jeg ikke fortæller alt [...] Og det mener jeg, at det var da forfærdeligt, hvis man kunne det, fortælle det samme til alle [...] For så mener jeg, så bliver det ligegyldigt." (K7)

Eller hvordan det er ikke at have tillid:

"Her i området [...] der har vi ikke imellem hinanden nogle tvister, nogle tyverier.....(M10).

Eller hvordan man helt specifikt, når man er aktiv i det lokale politiske liv og agerer i det politiske felt, skal overveje sin kommunikation og sin kommunikationsform (M9).

Stort set de samme kategorier for definitioner af tillid finder vi hos informanterne fra landsbyer, der fik lukket skolen før 2011. Et par stykker nøjes med "ja, ja, ja" (8), "generelt har vi tillid til

⁴⁴ Undersøgelsen hedder "Sport og fritid", mens den danske del af den hedder "Danskerne og fritidslivet".

⁴⁵ Undersøgelsen dækker 34 lande både i Europa, Nordamerika, Sydamerika, Asien og Afrika.

hinanden" (M7) og "Jeg stoler på dem alle sammen så" (M1). Mens et par andre forklarer, at der ingen kontroverser er, og at der ikke er noget i gang i landsbyen, "men det kan da opstå" (M6). Et par stykker opdeler folk i kategorier "der er to kategorier [...] Vi skal jo se dem an, se folk an, inden vi godtager dem sådan" (M3) eller "altså man kan sige, 99 % er til at stole på" (M12).

Også hos de informanter, som fik lukket skolen i 2011, finder man de samme kategorier for tillid. En nævner at "der selvfølgelig er nogle man ikke siger alting til", men har i øvrigt tillid til folk (M5). Mens informanten fra den anden landsby siger grundlæggende at have tillid til andre mennesker, men refererer tydeligvis til personer i landsbyen som helhed (et punkt under den partikulære tillid).

I denne kategori er der ingen forskel mellem de tre typer af landsbyer. Det ser ud til, at interviewpersonerne ved ordet "folk" i spørgsmålet tænker på folk, der på en eller anden måde har forbindelse til landsbyen, og ikke folk generelt i Danmark eller i verden, en fremmed. Det ses også af svarene på spørgsmålet "tror du folk i almindelighed vil prøve at udnytte dig, hvis de fik lejlighed til det, eller vil de behandle dig ordentligt?"⁴⁶. Der er ingen tvivl om, at det har haft en betydning, at spørgsmålet er blevet stillet lige efter spørgsmålene om den partikulære tillid, der slutter med, hvorvidt informanterne har tillid til folk i landsbyen. Et par stykker spørger dog ind til, om jeg mener "folk her"? Men ellers viser de flestes svar tydeligt, at de tænker på specifikke personer i landsbyen, personer de af forskellige årsager ikke kender. Nogle fordi de holder sig for sig selv (det kommer jeg nærmere ind på under den partikulære tillid), andre fordi de ikke bor der så længe, som flere informanter forklarer.

Under alle omstændigheder falder denne problematik i tråd med samfundsforskeres diskussioner om selve spørgsmålet, der bruges til at måle den sociale tillid. Hensigten er at måle tilliden til en, man ikke kender, den fremmede, den generaliserede anden, men som Torpe og Lolle (2011) påpeger, kan det være problematisk at måle på den måde, fordi spørgsmålet er upræcist. De anbefaler, at man i målinger af social tillid i stedet går over til at bruge det spørgsmål, som første gang blev brugt i World Values Survey 2005-2008 (Torpe og

⁴⁶ Spørgsmålet fungerer i denne undersøgelse som en slags kontrolspørgsmål til det spørgsmål, der typisk bruges for at måle social tillid.

Lolle 2011, s. 484). Her spurgte man respondenterne om graden af tillid⁴⁷ til personer, de møder første gang⁴⁸. Det kunne måske også have været hensigtsmæssigt i dette tilfælde, så informanterne ikke udelukkende tænkte lokalt.

Dataene viser faktisk ikke noget om tilliden til den generaliserede anden, den fremmed. Til gengæld viser de et problem med selve måden, den sociale tillid typisk måles på, og det kunne derfor være interessant at supplere spørgsmålet med mere indgående spørgsmål om denne generaliserede anden eller bruge de spørgsmål, der også bruges i World Values Survey, hvor der for eksempel spørges om tillid til personer, man møder for første gang og til personer, man kender personligt⁴⁹. Dataene kan således heller ikke sige noget om, hvorvidt den sociale tillid er forskellig i de 3 typer af landsbyer. På tværs af de landsbytyper ses derimod et tydeligt situationsbillede af den udvikling og af den virkelighed landsbyer i yderkommuner står overfor i 2013 med den type tilflytning, der sker. Hvorvidt det har betydning for tilliden kan et kig på den partikulære tillid måske afsløre.

b. Partikulær tillid

Som før sagt er partikulær tillid den tillid, man har til konkrete personer. Personer man allerede kender. Det kan være familie, venner, naboer eller folk fra ens lokalområde, altså personer man føler sig mere eller mindre knyttet til. Formålet er at afdække, om folk har Ved partikulær tillid er der typisk 6 svarkategorier⁵⁰ til 6-7 spørgsmål om, hvor stor tillid man har til forskellige grupper af mennesker. Grupperne varierer alt efter undersøgelse og land men naboer og familie er som regel gengangere.

I nærværende casestudie har jeg valgt at nøjes med de følgende tre kategorier afstemt efter forholdene familie, naboer og folk i landsbyen som helhed, ud fra en vurdering af hvad der

⁴⁷Der var 4 svarkategorier: fuld tillid, nogen tillid, ikke megen tillid og ingen tillid.

⁴⁸Da begge spørgsmål for social tillid var med i World Values Survey, sammenligner Torpe og Lolle de to spørgsmål i deltagerlandene. Her fremgår det tydeligt, at standardspørgsmålet for social tillid ikke måler det samme i vesteuropæiske lande som i afrikanske og asiatiske lande, hvilket stiller spørgsmålstegn ved validiteten af spørgsmålet i sammenligninger verdens lande imellem (Torpe og Lolle 2011, s. 493). Derimod viser det nye spørgsmål, at der er fin sammenhæng mellem spørgsmålet om tillid til personer man møder første gang og personer af en anden nationalitet og personer af en anden religion (Ibid. s. 494).

⁴⁹I ISSP undersøgelse 2008 suppleres med spørgsmålet "Hvis du taber en pung med ca. 1000 kr., hvor sandsynligt er det, at du får pungen og alle pengene tilbage igen, hvis den bliver fundet af en person, der bor i samme område som dig/en politibetjent/en person med anden etnisk baggrund end dansk/en tilfældig fremmed person? (ISSP 2008).

⁵⁰Svarkategorierne er: meget stor tillid, ret stor tillid, ret lille tillid, slet ingen tillid, ved ikke, ikke relevant (Spørgeskema ISSP 2008).

passer bedst på de forhold, der gør sig gældende i casen, og ud fra en betragtning om de gængse forestillinger om livet på landet, hvor alle kender alle, og hvor man kommer hinanden mere ved. Formålet med spørgsmålene var at afdække informanternes umiddelbare svar med eventuelle kommentarer, som det ikke er muligt at komme med i en survey med svar kategorier, og der foreligger derfor ikke her definitioner af begrebet⁵¹. Jeg har valgt at starte hver kategori med at fortælle om resultaterne på spørgsmålene fra to store surveys, en international og en dansk for at sætte min egen undersøgelses resultater ind i et større perspektiv, og måske finde nogle causale sammenhænge, der ikke umiddelbart viser sig i surveys.

Tillid til familie:

I World Values Survey (WVS) fra 2008⁵² har 82,9 % fuld tillid til deres familie, og 13,3 % har lidt tillid, mens 3,2 % ikke har megen eller slet ingen tillid til deres familie. Danmark er ikke med i den undersøgelse, men spørgsmålene omkring tillid optræder i ISSP undersøgelsen "Danskerne og Fritidslivet"⁵³ fra samme år, hvor 82,9 % har fuld tillid til deres familie og 14,6 % har ret stor tillid, mens 1,3 % har ret lille eller slet ingen tillid. Her er der ikke megen forskel på tillidsniveauet.

I casen er der ingen forskel i svarene på typen af landsby på spørgsmålet om tillid til familien. Mange gentager spørgsmålet som for at være sikker på, om de har hørt rigtigt, og i flere tilfælde griner informanterne af spørgsmålet "Min familie? (Grin) Dem har jeg 100 % tillid til" (M11), "Dem har vi tillid til (K3), Ja, ja. Ja, dem har vi helt klar på, hvor vi har hende (M4) (Griner)". Kun 2 informanter begynder at definere begrebet "familie":

"Men når du taler om familie, så er det begrænset hvor langt ud, vi kan gå, fordi..." (M7).

"Jeg har i hvert fald fuld tillid til min familie. Helt sikkert. Jeg kan ikke komme på en eneste i familien, jeg ikke har tillid til. Det vil jeg sige, som det er.... Selvfølgelig har jeg da

⁵¹ Teoretiske diskussioner af begrebet ligger desuden udenfor det egentlige formål med denne rapport. De vil blive rejst senere i en rapport om teorien omkring social kapital.

⁵² 93.538 respondenter fra 56 lande i verden er med i undersøgelsen. De følgende tal henviser til egne analyser af data fra undersøgelsen.

⁵³ 1330 respondenter var med i undersøgelsen. De følgende tal henviser til egne analyser af data fra undersøgelsen.

ikke lige meget hjælp af dem alle sammen, men det har ikke noget med mistillid at gøre.

Slet ikke. (M13)

For de fleste er familie tydeligvis defineret som den "nærmeste familie", og den måde, som de gentager spørgsmålet og griner ad det, viser tydeligt, at de i det hele taget finder spørgsmålet overflødigt, for "dem har jeg tillid til da" (M12). Det er helt naturligt at have fuld tillid til sin familie.

Et par af informanterne forholder sig mere neutralt: "(Griner) Jeg tror, normalt så har man tillid til folk herude (M14), og "Jeg er så dum, jeg tror på alle" (K1) (alle griner). De tager ikke specifikt stilling til deres tillid til familien, men det ligger også implicit, at familien er inkluderet i "alle". De to informanter fører spørgsmålet om tillid over til tillid til alle i landsbyen eller til alle i det hele taget. Spørgsmålet er om de virkelig har tillid til alle? Det kunne den sociale tillid ikke sige noget om, men det vil måske vise sig, når vi ser på tilliden til naboerne og til folk i landsbyen.

Tillid til naboer:

WVS har ikke et spørgsmål om naboer, men ifølge ISSP undersøgelsen har 32,5 % fuld tillid og 51,1 % ret stor tillid til deres naboer, mens 9,9 % har ret lille eller slet ingen tillid til dem. Her er der faktisk forskel på svarene i de forskellige typer af landsbyer. For i de landsbyer, der har fået lukket deres skole i 2011, svarer ingen af de to informanterne, at de har fuld tillid til naboerne. Den ene siger at have "rimelig tillid" til naboerne, men at de "ikke kommer meget sammen", fordi de i højere grad kommer sammen med deres venner (M5). Ifølge den anden informant afhænger det af, hvilken nabo der er tale om. Til den ene side er der en enkemand "ham har jeg fuld tillid til, men de rodehoveder, der bor til den anden side, som bor til leje, og som er ligeglade med, hvordan der ser ud ude omkring (...), dem har jeg ikke så meget tillid til" (K6). Graden af tillid afhænger i det ene tilfælde af kendskabet til naboerne, og i det andet tilfælde af typen af naboer. Her berøres et helt centralt tema om den udvikling, landsbyerne er inde i, hvor huse opkøbes og udlejes ofte til folk, der kun bor der midlertidigt. Det fænomen har dog ikke specielt med skolelukningen at gøre, men er en tendens, der findes i mange landdistrikter, og også er fundet i flere af casens landsbyer. Informantens tillid går især på andre borgers ligegyldighed overfor landsbyens udseende, så det kommer til at se "miserabelt ud" (K6). Det betyder noget for udefrakommende, hvordan der ser ud i landsbyen. "De kan

ikke være bekendt overfor kroen, at det ser sådan ud" (K6). Betydningen af landsbyens udseende er i øvrigt noget, der kommer frem i næsten alle landsbyer uanset typen af landsby.

I landsbyer, hvor skolen lukkede før 2011, har de fleste fuld eller meget tillid til naboerne. En af informanterne trækker lidt på det "jooo, men det... men det er igen det der.... (...) at man ved, hvor man har sine folk." (M6), mens en anden stiller spørgsmålet "Er der tillid til naboerne? Det kunne vi godt sætte spørgsmålstegn ved" (M1). I løbet af samtalen kommer det frem, at det handler om kendskabet til naboerne, fordi nogle af dem er nye (K1, K2, M1).

I landsbyer med aktive skoler finder man blandt andet de, der uden forbehold har "fuld tillid, ja" (M10) og "100 % tillid" (M11), og yderligere forklarer "Hvis jeg skal ud og rejse, så giver jeg nøglen til min nabo, og så regner jeg med, at de vil se efter mine ting, hvis det var det, jeg havde brug for" (K3). Man finder også de, der mere henholdende svarer "jaaa, det tror jeg" (M15), og "nogen naboer" (M9). Senere i samtalen kommer det frem, at der for denne enes vedkommende er en sammenhæng til et aktivt engagement i det lokalpolitiske liv i landsbyen. Endelig finder man to informanter, der ganske vist svarer bekræftende på spørgsmålet, men de vidner også på hver sin måde om den udvikling, mange landsbyer går igennem i øjeblikket. Den ene har ikke rigtig nogen naboer, for huset på den ene side er lige solgt på tvangsauktion, og det lige overfor har der kun boet nogen siden december, som informanten først har set et par dage før interviewet (april 2013). Den anden kender ikke sine naboer "For du skal jo regne med, at det er jo unge mennesker, der bor herude på begge sider af mig, og de er på arbejde. Så det er sjældent, at jeg.. at jeg har noget med dem at gøre. (...) Jeg hilser da på dem og ved da hvordan de ser ud, men det er også det eneste" (M13).

Dataene viser, at der ikke er en sammenhæng mellem typen af landsby og tillid til naboer. De fleste informanter har meget tillid til deres naboer. De, som har mindre tillid, begrundet det med faktorer, der ikke hænger sammen med strukturændringer indenfor skoleområdet. Snarere er de et udtryk for den udvikling, som landsbyer i yderkommuner står overfor i 2013. Huse der kommer på tvangsauktion, huse der købes af folk, der arbejder væk fra landsbyen og som derfor ikke er meget hjemme, og huse der opkøbes og lejes ud til folk, der kun bor i landsbyen i kort tid, og som tilsyneladende ikke interesserer sig for husets eller grundens

vedligehold, og hvor ejeren heller ikke gør det⁵⁴. Flere informanter på tværs af landsbytype pointerer det væsentlige i det ydre vedligehold. "Det er ligesom, når det holdes pænt også andre steder (...) forpligter det naboerne til også til at gøre lidt, så byen kan tage sig ordentligt ud" (M1).

Tillid til folk i landsbyen:

I WVS finder man spørgsmålet om tillid til "the neighborhood". 21, 2 % har fuld tillid til folk i kvarteret og 51,3 % har lidt tillid til dem. I den anden ende af skalaen har 26 3 % ikke megen eller slet ingen tillid til folk i kvarteret. ISSP undersøgelsen opererer med begrebet "lokalområde", og her har 11,8 % fuld til folk i lokalområdet, og 62,9 ret stor tillid til dem. Til gengæld har kun 14,5 % ret lille eller slet ingen tillid til folk i lokalområdet. Sammenlignet med udlandet er der altså lidt flere danskere, der har fuld eller ret stor tillid og en del færre der har ret lille eller slet ingen tillid til folk i lokalområdet.

For informanterne i de landsbyer hvor skolen lukkede i 2011 ser der ikke ud til at være forskel i deres forståelse af naboer og folk i landsbyen. Den ene svarer "Jamen det er nok præcis det samme" (K6), og præciserer, at der er dem man kender, underforstået at dem har informanten tillid til, og dem man ikke ser men hører om. Derpå følger nogle historier om nogle røverier og fængselsstraffe, og folk der hælder skrald ud ad vinduet "(..) sådan nogen har jeg jo ikke tillid til" (K6). Mens den anden tager et konkret udgangspunkt i en sag, der arbejdes for i byen "Jeg har tillid til, at vi kan gå ud og få folk med på at støtte det her økonomisk. Det tror jeg på." (M5).

Et par af informanterne fra landsbyer med aktive skoler svarer henholdende "(Tavshed) Nogen tillid." (M9), eller "Jaaa. Næsten 100 %, for der kan være nogen, som man ikke har fuld opbakning fra." (M11). Præciseringen af at man har tillid til nogen og ikke til andre bruges af de fleste øvrige informanter som f.eks. Det er måske ikke dem alle sammen, vi vil gå til, men jeg vil sige, det er... [...] Det er langt over 90 % af dem, der er i byen, jeg ville overlade... Det er ikke alle folks døre, der kan låses. Det er det ikke." (M4). Nogen af dem har tilsyneladende

⁵⁴ I flere landsbyer har store landmænd dog også opkøbt huse, som de sætter fint i stand og som også bliver holdt til deres medhjælpere. Nogle landmænd har fortrinsvis udenlandsk arbejdskraft, som selv om de bor i landsbyen typisk ikke deltager i det fælles liv. Det er dog en helt anden problematik, som ligger udenfor denne rapports fokus.

udgangspunktet, at de har tillid, og de præciserer derfor "Der er nogen, som jeg ikke har tillid til" (M10) og "Jeg synes ikke, jeg kan komme på nogen, jeg ikke har tillid til" (M13). Det begrundes med kendskab eller ej til andre "For det hænger jo også noget sammen med, hvad vi eventuelt har haft sammen i tiden før, forud altså" (M13).

Informanterne fra landsbyer med skoler lukket før 2011 inddeler også folk i to kategorier "ja, jo, dem jeg kender" (M3), "øh, den er nok...brrrr.....det....øh den er ikke så naiv som de to andre" (M8). De skelner også mellem folk, de har tillid og dem, de ikke har tillid til "Så meget som vi kender dem" (K5), "Altså man kan sige, 99 % er til at stole på" (M12). Som nogle af informanterne præciserer, er dette ikke et nyt fænomen "Men sådan har det jo altid været, ikke?" (M2), "I det store hele (Grin)" (K2), "Jo" (K1).

Heller ikke her viser dataene en sammenhæng mellem tillid og typen af landsby. Derimod er det karakteristisk, at når det angår tillid til folk i landsbyen, er der generelt ikke fuld tillid til alle. Informanterne skelner mellem de folk, de kender, og dem de ikke kender. Som tidligere nævnt er der mange årsager til, at de ikke kender dem, nogle er lejere og bor kun en kort periode i landsbyen⁵⁵, andre er udlændinge der arbejder på gårdene og mest holder sig for sig selv, og nogle er ikke meget hjemme pga. arbejde i andre byer.

Informanterne giver udtryk for tillid i forskellige grader alt efter kendskabet til folk. Jo længere man kommer ud i kredsen af folk, man kender, jo mindre tillid bliver der. Det er meget små nuancer, der er tale om, når informanterne siger 99 % (M12), eller "næsten 100 % (M11). Der er altså stadig tale om ganske meget tillid, som når et par stykker for eksempel fortæller, at de ikke er nervøse for at lade deres dør stå åben, når de går hjemmefra (K3, M4). En udtalelse som "indtil de (andre mennesker, red.) har bevist noget andet" (M7), kunne godt tyde på, at udgangspunktet for mange af informanterne er fuld tillid, og når der er mindre tillid skyldes det et manglende kendskab til folk. Den overordnede parameter for opretholdelse af den tillid i landsbyerne bliver dermed at lære hinanden at kende og at sørge for for, der bakker om dette. Metodisk er dette også interessant, for disse små nuancer ville sandsynligvis ikke have givet udsving i en survey, og den bagvedliggende årsag med "kendskab til hinanden" optræder som regel ikke i forbindelse med surveys om social kapital, så den ville have været svær at finde i en sammenhængsanalyse.

⁵⁵ I en landsby fortalte et medlem af Borgerforeningen, at de havde været nødt til at indføre en politik om kun at give en velkomstblomst til de, der køber et hus, og ikke til lejere, fordi de skiftede for hurtigt.

c. Opsamling

I spørgsmålet om tillid har jeg taget udgangspunkt i de spørgsmål, der bruges i de store holdnings surveys som World Values Survey og den danske værdiundersøgelse. Den sociale tillid blev målt ved standardspørgsmålet "Alt i alt mener de, at folk er til at stole på, eller mener de, at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?" Det viste sig ikke, at dataene ikke viser noget om informanternes tillid til fremmede mennesker. Tværtimod fremgik det tydeligt af svarene, at informanterne havde nogle bestemte mennesker i tankerne, mennesker i landsbyen de ikke kendte, enten fordi der var tale om nogen, der kun boede til leje i landsbyen en kort overgang, eller fordi de som tilflyttere klart havde meldt ud, at de ikke ønskede at have noget med nogen at gøre i landsbyen. Dette gjaldt uanset om der var en skole i landsbyen eller ej. Rækkefølgen som spørgsmålene blev stillet i har efter al sandsynlighed spillet ind i dette tilfælde. Spørgsmålet om social tillid kom lige efter spørgsmålene om partikulær tillid, hvor der bl.a. var tale om tillid til naboer og folk i landsbyen. Det havde sandsynligvis været en god ide i dette tilfælde at bruge det nye spørgsmål fra World Values Survey om graden af tillid til mennesker, man møder for første gang. Til gengæld viser svarene, hvordan den udvikling vi ser i yderkommuner med huse, der opkøbes og udlejes uden at blive sat i stand påvirker borgerne.

Hvad angår den partikulære tillid, blev der spurgt ind til tillid til familien, til naboerne og til folk i landsbyen. Generelt er der heller her forskel på, om det er en landsby med eller uden skole. Alle har fuld tillid til deres familie, og de fleste har fuld tillid til deres naboer. Hvad angår tillid til folk i landsbyen spiller kendskabet til folk ind. Det kunne illustreres ved en cirkel, jo længere ind mod midten, jo større kendskab, og jo større tillid. Omvendt er der mindre tillid jo længere ud i cirklen, man kommer. Det vil sige, at foreningerne i landsbyen har mulig for at påvirke denne cirkel ved at give folk muligheder for at lærer hinanden at kende, både ved at sørge for at der er fora til det, og ved at fortsat at sørge for aktiviteter for alle.

Der er altså generelt megen tillid hos folk i landsbyerne, både overfor nære relationer og de lidt fjernere. Det ser ikke ud til, at det har nogen betydning, om der er en skole eller ej. Til gengæld ser man tydeligt påvirkningerne fra den generelle samfundsudvikling i yderkommuner, hvor huse købes op og lejes ud til folk, som kun bor der ganske kort tid, og

som ikke er interesserede i det ydre vedligehold af hverken hus eller grund. I de tilfælde har informanterne mindre tillid. Selv om disse udsving er ganske små, og sandsynligvis slet ikke ville give udslag i en survey, er denne udvikling noget såvel kommuner som de enkelte landsbyer nødt til at være opmærksomme på, for man kunne forestille sig, at dette på sigt ville påvirke tilliden og dermed ændre den måde at bo på i mindre lokalsamfund, som vi kender det i dag.

8. Generaliserede reciprocitetsnormer

56

57

⁵⁶ Affaldsindsamling i landsbyen. Typisk en fælles aktivitet, til forskønnelse af lokalområdet, der foregår på frivillig basis en gang om året.

⁵⁷ Et andet billede på den generaliserede reciprocitetsnorm, at vi har tillid til, at omfordelingen af penge til velfærdsstaten foregår på retfærdig vis.

Det tredje element i social kapital er reciprocitetsnormer. Det vil sige, at der er nogle sociale forventninger om, at ydelser gengældes. Der kan være tale om et lige udvekslingsforhold både i form af penge og i form af ydelser i stil med *hvis jeg gør noget for dig, gør du noget for mig*, en norm som også kan kaldes en balanceret gensidighedsnorm. Den norm finder man på markedet (hvis jeg vil have den bakke med jordbær betaler jeg for den) og ved vennetjenester hvor princippet er noget for noget (du hjælper mig med at rense kloak, nu du er vvs-mand, så hjælper jeg dig med at bygge skuret færdigt, nu jeg er tømrer⁵⁸) (Torpe 2013, s. 47).

Desuden kan der være tale om et generaliseret udvekslingsforhold i form af ydelser, hvor *jeg ikke forventer noget specifikt fra dig, i den sikre forvisning om, at en eller anden vil gøre noget for mig på et tidspunkt*. Som f.eks. når 2.C skal 6 gange i biografklub i løbet af 2. klasse. I stedet for at forældrene køre sit eget barn frem og tilbage til biografen, aftaler de indbyrdes, hvem der køre 3-4 børn. Der er en klar forventning om, at alle på et tidspunkt tilbyder kørsel 1-2 gange i løbet af perioden, men har man af en eller anden grund ikke mulighed for det, fungerer systemet alligevel og ens barn bliver stadig kørt i biografen og hjem bagefter.

Normen er generaliseret, fordi der ikke foreligger aftaler om en specifik modydelse hverken i form af penge eller andet, byttet er ikke nødvendigvis lige over, og der er ingen tidsfrist for gengæld af ydelsen (Torpe 2013, s. 48). Dermed er den generaliserede norm mere robust end den balancerede. Hvor den balancerede norm hurtigt vil bryde sammen, hvis modydelsen ikke falder, har man i den generaliserede norm på forhånd accepteret usikkerheden i tidspunkt for modydelsen, og den bryder derfor ikke nødvendigvis sammen, hvis modydelsen udebliver. Hvis aktørerne imidlertid konstant skuffes i deres forventninger om modydelsen, kan selv den generaliserede norm godt bryde sammen (Torpe 2013, s. 50).

Ifølge Putnam er et samfund der fungerer med generaliseret gensidighed mere effektivt end et samfund, der er kendetegnet ved mistænksomhed, fordi vi når mere, når vi ikke skal afregne alting med det samme (Putnam 2000, s. 21). Desuden kan netop det, at der ikke er specifikke krav om en modydelse virke som en kickstarter til samarbejder på områder, hvor der ikke i forvejen er formelle aftaler og hvor der endnu ikke er fælles interesser (Torpe 2013, s. 49-50). Ifølge Torpe bygger den generaliserede reciprocitetsnorm på tre motiver som i større eller mindre grad overlapper hinanden: det man selv har interesse i (egeninteresse), det man bør (moral), og det man føler, man er nødt til at gøre for ikke at blive udelukket (frygt for

⁵⁸ I dette tilfælde grænser tjenesten op til sort arbejde.

sanktioner). Som sådan spiller reciprocitetsnormerne også sammen med tillid, idet det letter dannelsen af de generaliserede reciprocitetsnormer, hvis der er tillid mellem aktørerne, og tilsvarende bidrager stærke normer til at bekræfte tilliden mellem aktørerne. Er det tilfældet sker der en positiv udvikling, hvor den sociale kapital vil vokse og det vil blive lettere at løse kommende problemer og opgaver og også at udvide samarbejdet til andre områder. Hvis der derimod opstår mistillid, bliver den generaliserede reciprocitetsnorm i stedet til en norm om noget for noget, eller den forsvinder helt, og samarbejdet vil smuldre, fordi ingen tør tage en chance uden sikkerhed for at vinde på det (Torpe 2013, s. 51-52). De generaliserede reciprocitetsnormer er især med til at opbygge social kapital, når tjenesten ligger imellem en moralsk forpligtigelse og en egeninteresse.

Et eksempel kunne være ønsket om at opbygge et godt fællesskab, hvor man hjælper hinanden i 2.C. Mange af drengene i 2.C spiller også fodbold i den lokale idrætsforening, hvor flere af fædrene fungerer som frivillige trænere. Den frivillighed ligger i spændet mellem den moralske forpligtigelse og egeninteressen. Når Lars' far træner U9'erne forventer han også at få noget igen til gavn både for sin egen søn og for klubben og for lokalsamfundet, og han træner dem uden på forhånd at kende dem alle sammen. Sådan bygger meget frivilligt arbejde på gensidighed og interesser for en fælles sag og kan være med til at binde dét sammen, som måske ikke umiddelbart hænger sammen⁵⁹. Hvor det førhen hed sig, at der i det frivillige arbejde lå et stort element af velgørenhed, har der ifølge Torpe i de senere år bredt sig en erkendelse af, at det største element nu er egeninteressen, eller i hvert fald en større åbenhed omkring egeninteressen. Der ligger således i dag i det frivillige arbejde en klar forventning om at få noget igen, uden at en bestemt modydelse nødvendigvis er aftalt (Torpe 2013, s. 53).

I surveys måles de generaliserede reciprocitetsnormer typisk ved et tilnærmet mål, hvor respondenterne bliver spurgt, om de opfatter de fleste mennesker som hjælpsomme eller som nogle, der mest tænker på sig selv. Torpe er dog inde på, at bl.a. frivillighed fungerer som en god indikator for, hvordan de generaliserede reciprocitetsnormer virker i praksis ud fra den antagelse, at jo flere der føles sig forpligtet til at gøre noget for andre uden at forvente en

⁵⁹ Foruden det frivillige arbejde nævner Torpe også eksemplet om den støtte, vi har i Danmark, til omfordeling af penge, der finder sted via skattebetalingen til velfærdsstaten. Dette ligger udenfor rapportens fokus, og vil derfor ikke blive diskuteret yderligere her.

omgående modydelse, desto lettere er det at organisere og rekruttere til frivilligt arbejde (Torpe 2013, s.91).

I denne case vil jeg starte med at se på svarene på spørgsmålet om, hvorvidt andre mennesker mest opfattes som hjælpsomme eller som tænkende mest på sig selv, og dernæst på snakken omkring frivilligt arbejde, og fællesskabsfølelse i den enkelte landsby. Det frivillige arbejde er i denne forbindelse frivilligt arbejde i de lokale foreninger i forbindelse med aktiviteter i den enkelte landsby. Der er således ikke lagt vægt på den enkelte informants frivillige arbejde i forskellige sammenhænge, men snarere på det frivillige arbejde udført i og for landsbyen som helhed.

a. Hjælpsomhed

På spørgsmålet hvorvidt andre mennesker opfattes som hjælpsomme eller som mest tænkende på sig selv⁶⁰ svarer 15 % af respondenterne (ekskl. danskerne) i European Values Study, at de opfatter andre mennesker som tænkende på sig selv, mens det samme er tilfældet for 3 % fra den danske del af undersøgelsen. Undersøgelsen viser også, at 34,1 % af respondenterne (ekskl. danskerne) opfatter andre mennesker som mere eller mindre hjælpsomme, mens det samme gælder for 59,4 % af danskerne. Danskere opfatter altså i højere grad end andre europæere andre mennesker som værende hjælpsomme.

Det samme gælder for langt de fleste informanter i casen. 2 informanter fra 2 landsbyer, hvor skolen lukkede før 2011, giver dog udtryk for, at folk mest tænker på sig selv. Den ene opfatter det som en generel tendens, der er blevet værre med tiden (K2), mens den anden præciserer ikke selv at have mærket til det, men at de fleste tænker på sig, inden de tænker på andre (M3). De er dog begge enige om, at det ikke forhindrer, at menneskene i de respektive landsbyer er gode til at hjælpe hinanden, når der er brug for det. Deres udtalelser kunne tyde på, at de tænker helt generelt, som et led i den generelle udvikling hen imod en større individualisme, men at dette ikke hindrer, at man kan hjælpe andre, når der er brug for det.

⁶⁰ Spørgsmålet er stillet op på en skala fra 1 til 10, hvor 1 er "mest tænkende på sig selv" og 10 "mest hjælpsomme", mens 5 fungerer som en midt i mellem kategori. I mine beregninger har jeg valgt kun at tage de svar med, der falder hhv. 1 og 10.

Som det var tilfældet med den sociale tillid, har i hvert fald en af de andre informanter konkrete personer i tankerne, idet vedkommende kort og godt erklærer, at "de er hjælpsomme her i byen" (M12). Hjælpsomheden kommer dog ikke af sig selv men er ifølge M8 afhængig af den type opgave, folk bliver stillet eksempelvis "jeg har lagt mærke til, at du tit kommer herved og ser din søn eller datter spille fodbold. Vil du så gå ind og lave to kander kaffe til at dele ud?" (M8).

En informant fra landsbyerne med aktive skoler fortæller, at man sagtnes kan få hjælp, men at man skal spørge om at få hjælp "jeg tror ikke folk de er gode til at give selv, fordi man har jo lidt der berøringsangst" (K3). En anden præciserer, at "folk er meget hjælpsomme i de der kredse i byen (...), hvor vi sådan er vant til at have hjulpet hinanden med at få arrangementer op at stå" (M9). Ifølge M9 findes hjælpsomheden i en bestemt kreds af mennesker, mens andre helt bevidst holder sig helt udenfor fællesskabet. M9 er inde på, at der er mange årsager til dette f.eks. uoverensstemmelser, som går langt tilbage i tiden, for de mennesker har tilsyneladende altid holdt sig udenfor. I øvrigt er folk særdeles hjælpsomme ifølge de resterende informanter i denne kategori af landsbyer, og M1 og M13 har selv oplevet megen hjælpsomhed i forbindelse med ægtefællers sygdom og dødsfald "den goodwill jeg har mødt (...), det er jo enestående", som M1 udtrykker det.

Det gælder også for informanterne fra de to landsbyer, der fik lukket deres skole i 2011, at de generelt opfatter folk som hjælpsomme. Samtidig svarer to informanter i den ene af landsbyerne, at folk ikke er gode til at hjælpe hinanden. Den ene refererer til, at man før i tiden i mindre byer var bedre til at stå sammen om tingene (M5), mens den anden kort og godt mener, at enhver passer sit (K4), og at det mere er venner, man får hjælp af. Det fremgår dog af andre svar, at dette mere er udtryk for en livsstil og en personlig holdning, end det har at gøre med type af landsby.

b. Frivilligt arbejde

Hvad angår det frivillige arbejde er respondenterne i European Values Study⁶¹ fra 2008 først blevet spurgt om hvilke foreninger de tilhører, og dernæst om de "i disse foreninger eller lignende udfører ubetalt frivilligt arbejde"⁶² (Den Danske Værdiundersøgelse 2008). Til det svarer 29 % af borgerne i de europæiske lande (ekskl. Danmark) bekræftende, mens det samme tal for Danmark er 38 % (egne beregninger). Der er altså en større andel af frivilligt arbejde i Danmark end i resten af Europa.

Som før nævnt har jeg i casen set på det frivillige arbejde, der bliver udført i og for landsbyen og altså ikke de enkelte informanternes frivillige arbejde, selv om de fleste af dem i et eller andet omfang er involveret i frivilligt arbejde i deres landsby.

I landsbyerne med aktive skoler erklærer samtlige informanter, at det er nemt at finde frivillige, ikke bare til madlavningen til fællesspisningerne men også til større anlægsarbejder som renovering af medborgerhuse. Typisk koordineres arbejdet af en af foreningerne, som en fortalte " Jeg skal bruge 8 mand på lørdag. Er der nogen, der melder sig? Vi har sådan en gruppe på Facebook. Og så i løbet af en dag eller to, var der pludselig en 6, 8, 10 håndværkere, som havde budt ind (...) Og pigerne og konerne, de meldte ind med forplejning og alt sådan noget. Det gik rigtig godt." (M11). Men som de fleste også påpeger, skal man spørge. Folk vil gerne hjælpe, men det kan være svært selv at spørge, om der er brug for hjælp (K3). "Man skal bare spørge. (...) Det er en del af fællesskabet, at man er med i det. Det er det, der er hyggen ved det" (K3). "Nogen kan jo noget og andre noget andet. Skal vi have malet, jamen så tager vi dem, der er gode til at male, og er der brug for at grave, så tager vi fat i maskinstationen hernede. Han har maskinerne til det, og ja, så kører det på den måde" (M10). Som en anden præciserer det, er det ikke noget problem at finde frivillige, hvis man definerer nogle klare, konkrete, praktiske opgaver (M9). Det er straks sværere at få folk til at gå ind i bestyrelsesarbejde " der er ingen der vil være i bestyrelse i dag" (M14). I en landsby tog de konsekvensen af manglende opstillede kandidater til Borgerforeningen og reducerede antallet af bestyrelsesmedlemmer fra 7 til 5 "fordi det var nemmere at få 5 end at få 7" (M15).

⁶¹ Undersøgelsen er udført blandt 67.786 borgere, heraf 1507 danskere i 47 europæiske lande i 2008, som et led i European Values Study.

⁶² Der er spurgt til 15 forskellige kategorier af foreninger og samtidig til frivilligt arbejde indenfor de 15 kategorier af foreninger.

Bestyrelsen var sågar inde på at reducere antallet yderligere, men blev enig om, at det ville være for lidt.

I landsbyer med skoler, der blev lukket i 2011, er det heller ikke et problem at finde frivillig arbejdskraft. I den ene er der bygget en udvidelse til hallen og i foråret 2013 skulle de så i gang med legepladsen udenfor med ting, de efter aftale havde fået fra den nedlagte skole, og som trængte til at blive gjort i stand. Den anden landsby har både genbrugsbutikker og bogcafé, og Borgerforeningen har stået for bygningen af både legeplads og multibane som en del af et større projekt.

Heller ikke i de landsbyer, der fik lukket skolen før 2011, har de svært ved at finde frivillige til forskelligt arbejde i landsbyen. Fra opstilling af telt og madlavning til opvask og oprydning i forbindelse med fællesspisningerne, istandsættelse af fællesområder, bygning af multihuse, aktivitetshuse, idræts- og kulturhuse. Som K1 fortæller var alle interesserede i at være med til at bygge multihuset, men nu hvor bygningen står færdig skal den også vedligeholdes. Her er laves der rengøringsplaner for et halvt år ad gangen, og det er stadig ikke svært at finde folk. De er alle enige om, at det sværeste er at rekrutterer til foreningernes bestyrelser, som M8 siger det "vi har større udfordringer med at finde 5 bestyrelsesmedlemmer til idrætsforeningen, end vi har med at finde 25 frivillige fodboldtrænere" (M8). Flere af informanterne ser det som et generelt problem i forhold til bestyrelsesarbejde (M6, K5, K1, K2). Ifølge M8 hænger det meget sammen men, at når man bor ude på landet, er meget service nødt til at være foreningsbaseret for i det hele taget at få den service som f.eks. lys i alle byens gader, varme og vand. En landsby med mange foreninger har et tilsvarende antal bestyrelser, og med ikke så mange indbyggere vil en større procentandel af dem sidde i en bestyrelse (M8). I en landsby klager informanterne over, at der mangler tilslutning til fælles aktiviteter fra tilflytterne (K1 og K2). M8 fortæller, at man skal ud og have fat i dem:

"(...) men det er ikke min erfaring med bål og brand 'hvis I ikke kommer, så lukker vi' (...) Jeg vil sige, at det bænken. Det er bænken herude (på stadion, red.) en sommeraften, hvor der er nogle børn, der spiller fodbold, og solen står ind der, og snak. Snak, snak, og 'havde du måske lige lyst til at hjælpe mig med den der, der der enkelte opgave?'" (M8).

Men den måde at rekruttere på tager ifølge M8 tid, og det gælder om at skabe den gode relation, M8 forklarer ” ’jeg vil godt ind i vandværksbestyrelsen, fordi jeg kender dig. Det tror jeg kunne være hyggeligt nok’ og så skal vi selvfølgelig forholde os fagligt til nogle ting omkring rent vand” (M8).

c. Opsamling

I dette afsnit er reciprocitet blevet målt dels ved at se mere abstrakt på det ved hjælp af spørgsmålet om hjælpsomhed, dels ved at se helt konkret på det frivillige arbejde, der konkret udføres i landsbyerne.

I den måde, som typisk bruges i surveys, at spørge til reciprocitet på ligger der en subjektiv vurdering af, hvordan den enkelte opfatter andre menneskers hjælpsomhed. De fleste informanter opfatter andre mennesker som hjælpsomme, når de bliver spurgt om at hjælpe, og de får stillet en konkret opgave. Undtaget herfra er mennesker, der gennemgår en svær periode. Her lader det til, at folk selv spørger, om der er brug for hjælp.

Typen af landsby ser ikke ud til at influere på vurderingerne, selv om to informanter fra landsbyer med skoler lukket før 2011 mener, at folk mest tænker på sig selv. De gør opmærksom på en generel samfundsudvikling, som måske kan få betydning på sigt, for når de taler om hvorvidt folk kender hinanden i landsbyen, er M3 inde på en generationskløft ”jeg kender ikke de unge mennesker” (M3), mens K2 tidligere i interviewet fortæller om tilflyttere ”som ikke har lagt skjul på, at de ikke vil have noget med nogen at gøre” (K2). Den udvikling har dog ikke specifikt at gøre med om landsbyen har en skole eller ej, for der er hverken færre mødesteder her eller færre aktiviteter. Det er måske snarere et udtryk for en generel samfundsudvikling, der muligvis kan få stor betydning på sigt, hvis landsbyerne ikke er opmærksomme på den. Foreløbig ser det dog ikke ud til at have indflydelse på vurderingen af reciprociteten i landsbyerne.

Hvad angår det frivillige arbejde i landsbyen, ses hjælpsomheden helt konkret. Det ser ikke ud til, at det er et problem at finde frivillige til at udføre et stykke konkret arbejde, og det uanset typen af landsby. Det største problem, som er fælles for alle landsbyerne er, at det er svært at finde folk, der vil gå ind i bestyrelsesarbejde, uanset typen af bestyrelse. En forklaring kunne være, som en af informanterne gør opmærksom på, at i et lille lokalsamfund er der forholdsvis flere foreninger, fordi nogle af dem også dækker det, der indgår som service i større byer, som

f.eks. gadebelysning. Med mange foreninger følger mange bestyrelser, og derfor en større andel af bestyrelsesmedlemmer. Når der derimod er tale om konkrete opgaver, er det forholdsvis nemt at få folk med til at udføre forskelligt arbejde, selv om der som regel er "nogle der arbejder mere end andre" (M8), nogle der ved, hvordan man sætter ting i gang, og får dem til at bevæge sig fremad. Ildsjælene. Det lyder også på informanterne, som om netop de personer er gode til at få andre, både nye og gamle, draget ind i arbejdet bl.a. ved at skabe gode relationer. På den måde bliver foreningsaktiviteten midlet til det sociale samvær, som en af informanterne udtrykte det (M8), og det sociale samvær til tillid, der kan føre til større og bedre samarbejde, der i første omgang helt konkret sikrer rent drikkevand, men som på længere sigt også kan føre til andre ting til gode for landsbyen.

DEL 3: Konklusion

9. Konklusion og perspektivering

63

⁶³ Stadion i Vegger med bænke ude foran og en kiosk.

a. Generel konklusion

Udgangspunktet for dette projekt var strukturændringerne på skoleområdet, der blandt andet har afstedkommet adskillige skolelukninger i mange af landets kommuner. Skolelukninger skaber stor usikkerhed og utryghed hos borgerne. Foruden de rent praktiske og logistiske udfordringer, som lukningen af den lokale skole kan give i hverdagen, frygter borgerne især, at deres lokalsamfund ender med også at lukke.

Jeg har i denne undersøgelse fremlagt data, der påviser, at skolelukninger ikke lukker lokalsamfund, i hvert fald ikke i denne case. Casen havde både landsbyer med aktive skoler, landsbyer med skoler der blev lukket i 2011 og landsbyer med skoler, der var blevet lukket i forskellige tidsperioder før 2011. I 2013 trives alle landsbyerne og forsøger at skabe udvikling. Der skal ikke herske tvivl om, at en skole er et aktiv for en landsby. Den er et vigtigt mødested for alle borgerne i landsbyen og opland på kryds og tværs. Et mødested hvor borgere lærer hinanden at kende, også selv om de ikke længere har børn på skolen, fordi skolen ofte fungerer som et hjemsted for de lokale foreningers aktiviteter. Desuden er en skole ifølge informanterne et effektivt trækplaster for tilflyttende familier med børn i den skolesøgende alder.

Alligevel er det ikke skolen, der får landsbyen til at hænge sammen. Ifølge dataene er det derimod i høj grad foreningerne og de aktiviteter, foreningerne arrangerer, der skaber sammenhængskraften og fællesskabsfølelsen. Fællesskabsfølelsen på sin side er med til at øge tilliden imellem borgerne i landsbyerne og lysten til at gøre noget for hinanden, hjælpe hinanden, med andre ord trives både netværk, tillid og reciprocitet i alle casens landsbyer.

Dataene viser, at foreningerne (såvel idræts- som borgerforeninger) i alle casens landsbyer opbygger brobyggende social kapital ved at være åbne for alle, også de der bor udenfor landsbyen (i oplandet), og ved at arbejde horisontalt med at udvikle netværk blandt andre landsbyer. Foreningerne er også gode til at arbejde vertikalt ved at samarbejde med kommunen og andre offentlige instanser om udvikling af landsbyen f.eks. ved at søge om midler til nedrivning af faldefærdige huse og opbygning af nye fælles mødesteder, hvad enten der er tale om bygninger eller pladser. Foreningerne fungerer altså faktisk som det forbindende led mellem individet og de forskellige dele af samfundet, og via den forbindende

funktion skabes der større samarbejde mellem medlemmerne, som derved får mere tillid til hinanden, og dermed skabes der mere social kapital.

Det er dog også præcis her udfordringerne ligger, og det afspejles også i svarene på spørgsmålene omkring tillid. Informanterne fortæller, at de lokale foreninger har svært ved at tiltrække nye medlemmer. Dette er også et generelt problem i Danmark, som Torpe også påpeger det (Torpe 2013, s. 203). Ifølge nogle af informanterne i casens landsbyer skyldes det bl.a., at nogle af tilflytterne fra starten af melder fra til det fælles liv i landsbyen, husejere fordi de ikke har lyst og måske ikke har behov for yderligere netværk, og mange lejere fordi de måske kun bor midlertidigt i landsbyen, og måske derfor ikke vil involvere sig i det fælles liv. Disse data siger ikke noget om de bagvedliggende årsager til dette, for mine informanter har alle boet i deres landsby igennem mange år.

b. Metodeopsamling

Som nævnt i afsnittet om redskaber og metode var undersøgelsen samtidig et eksperiment med at bruge surveysspørgsmål i interviews. Det var især interessant med spørgsmål, der bruges så ofte på verdensplan for at måle den samme ting, nemlig tillid og reciprocitet. Som sagt noterede jeg informanternes svar under interviewet, og kunne efterfølgende i transskriptionen af interviewene se, dels hvordan spørgsmålene blev forstået, dels se de meget væsentlige nuancer, der ellers ikke ville være kommet frem. Skulle informanterne blot have valgt mellem svarmulighederne "fuld tillid" og "nogen tillid" (som er de svarmuligheder, der bruges, når der måles på partikulær og institutionel tillid i surveys), ville det være blevet noteret som "fuld tillid", som jeg også selv gjorde det i første omgang⁶⁴, fordi deres grad af partikulær tillid ligger tættere på "fuld" end på "nogen", eller som en af informanterne siger det "næsten 100 %" (M11). Men i den procent af uenighed ligger væsentlige informationer, bl.a. om hvordan udviklingen i mindre lokalområder opfattes af borgerne, men også om hvordan surveysspørgsmål forstås. Som Henning Olsen er inde på, gør respondenternes måde at besvare spørgsmål på, at surveymålinger ikke er uproblematisk og resultaterne bliver skrøbelige (Olsen 2001, s. 376). Ifølge Olsen gælder dette bl.a. holdningsspørgsmål, hvorunder spørgsmål om tillid og reciprocitet hører. Selv om statistikkerne viser, at tilliden i Danmark

⁶⁴ Her kunne man også have valgt at lade informanterne selv notere svaret, men jeg ville under alle omstændigheder have påvirket feltet med min tilstedeværelse, så det var ikke blevet helt realistisk.

stiger (Dinesen og Sønderskov 2012) er der behov for at supplere statistikkerne med andre måder at måle på, for at få så nøjagtige målinger som muligt.

Undersøgelsen viser også nogle problematiske aspekter omkring målingen på spørgsmålet om social tillid, altså tilliden til den generaliserede anden, den fremmede. I denne undersøgelse var det meget tydeligt, at informanterne havde nogle bestemte personer i tanker, da de hørte spørgsmålet, nogle personer i landsbyen, som de vidste, hvem var, men ikke kendte, og derfor heller ikke havde så megen tillid til. Der kan godt være en effekt af rækkefølgen, hvori spørgsmålene blev stillet, det kom nemlig lige efter spørgsmålene om tillid til naboer og folk i landsbyen som helhed. Men som Torpe og Lolle også påpeger (2011) er spørgsmålet ikke fyldestgørende for at afdække tilliden til den fremmede, og som Torpe og Lolle foreslår, havde det også i dette tilfælde været en god ide at bruge et mere præcist spørgsmål, som f.eks. det der blev brugt i World Values Survey 2006-2008 om tillid til mennesker, man møder for første gang⁶⁵.

Endelig havde det været interessant at inddrage den institutionelle tillid i undersøgelse og dermed afdække, om en kommunes ændringer i strukturen influerer på borgernes tillid til den, hvor langt den indflydelse rækker og hvad den i øvrigt betyder for de øvrige former for tillid.

c. Perspektivering

Landsbyerne i denne case repræsenterer vidt forskellige historier om skoler, købmænd, haller og borgere, men én ting har de til fælles. Ikke én af dem er lukningstruet. De har en række meget konkrete udfordringer, men de er også bevidste om dem. De gør alle noget for at modvirke dem, hvad enten det er forskønnelse af byen ved at holde de grønne områder, rive forfaldne huse ned eller sørge for fællesarealer til fælles aktiviteter. De gør alt, hvad de kan for at udvikle og bibeholde den sammenhængskraft, som er en af grundpillerne ved livet der, og den historie er der et stort behov for at få fortalt. Nuancere det billede af yderkommuner og landsbyer, som er fremherskende i mediebilledet i dag.

⁶⁵Torpe og Lolle påviser dette statistisk ved at krydse denne variabel med variablene om tillid til folk med en anden nationalitet og tillid til folk med en anden religion.

Der er også behov for yderligere undersøgelser af de ting, som dataene påviste, påvirker den sociale kapital, bl.a. tilflytternes motivation til at flytte til små lokalsamfund og til at deltage i lokalsamfundets fælles liv og strukturændringers påvirkninger af den institutionelle tillid. Ifølge Torpe har det offentlige nemlig en stor rolle at spille med at skabe lighed for alle, for ulighed, der bl.a. kan følge af økonomisk stagnation, kan føre til en større opdeling af befolkningen, og med en større opdeling af befolkningen bliver der plads til mistillid (Torpe 2013, s. 202).

De små tegn i den manglende tillid, som dataene påviste, er et resultat af den udvikling, mange landsbyer er inde i dag, men samtidig også et led i en mere generel udvikling i det danske samfund, hvor den sociale og økonomiske ulighed vokser. Såfremt denne udvikling fortsætter, risikerer tilliden at mindskes yderligere, og det samme gør den sociale kapital.

Der er derfor al mulig grund til for landsbyer og kommuner (ikke bare i denne case men i det hele taget) at være opmærksomme på den udvikling der foregår i bosætningen og lytte til foreningslivets oplevelser af det fælles liv i landsbyerne og give plads til foreningslivets ideer om aktiviteter og fælles arealer (bygninger og pladser) til udvikling af fællesskabet i netop deres landsby. Som en af informanterne siger det, så er det *bænken*. Bænken på det fælles område, der sætter snakken i gang, der starter samarbejdet, der bliver en tillidsskabende faktor og dermed bygger op og videre på den sociale kapital.

10. Bibliografi

- Andersen, J. G., Torpe, L., Andersen, J. (2000) *Hvad folket magter: demokrati, magt og afmagt*. København: DJØF.
- Becker, C. J. (1977) "Hvad sker der i dag inden for den arkæologiske forskning?", Brøndsted, J., *De ældste tider. Danmark indtil år 600*. Politikens Forlag, s.518-536.
- Bundesen, P., Henriksen, L. S. og Jørgensen, A. (2001) *Filantropi, selvhjælp og interesseorganisering. Frivillige organisationer i dansk socialpolitik 1849-1990'erne*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Børne- og Skoleudvalget (2010) Udvalgs referater 11/01, 08/02, 09/03, 13/04, 04/05, 20/05, 08/06, 24/06, 25/11. Tilgængelige på <http://www.vesthimmerland.dk/politik/dagsordener-og-referater/hvad-talte-de-om/boerne-og-skoleudvalget/>. Trukket d. 16/9 2013.
- Børne- og Skoleudvalget (2009) Udvalgsreferat 24/11. Tilgængelige på <http://www.vesthimmerland.dk/politik/dagsordener-og-referater/hvad-talte-de-om/boerne-og-skoleudvalget/>. Trukket d. 16/9 2013.
- Den Danske Ordbog på www.ordnet.dk.
- Den danske værdiundersøgelse (2008) Spørgeskema 2008 og data. Tilgængelig på <http://ddv.soc.ku.dk/spoergeskema/>, trukket d. 22/10 2013.
- Dinesen, P. T., Sønderskov, K. M. (2012) "Hvorfor stiger tilliden?" I *Politica*, vol. 44, nr. 1, s. 87-110.
- Egelund, N. Laustsen H. (2004) *Skolenedlæggelse – Hvilken betydning har det for Lokalsamfundet?* København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Frimer, M. (2013) *Sommerbrev 2013*. Tilgængelig på <http://www.vesthimmerland.dk/media/3709677/Sommerbrev-2013.pdf>. Trukket d. 15/10 2013.
- Fukuyama, F. (1995) *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. London: Hamish Hamilton.
- Ibsen, B. (1997) "Fordærver pengene foreningerne?" I *Politica*, vol. 29, no. 1, s. 49-61.
- Initiativgruppen (2013) *Her bor du altid midt i centrum! Velkommen til et stærkt og aktivt lokalsamfund*. Tilgængelig på <http://www.lokalsamfund-vestrup.dk/>
- International Social Survey Program (2008) *Danskerne og fritidslivet. Spørgeskema*. Tilgængelig på

<http://www.surveybanken.aau.dk/ISSP+til+universitets-+og+forskningsbrug/>.

Trukket d. 6/2 2013.

International Social Survey Program (2007) *Danskerne og fritidslivet*. Tilgængelig på

<http://www.surveybanken.aau.dk/ISSP+til+universitets-+og+forskningsbrug/>.

Trukket d. 22/10 2013.

International Social Survey Program (2007) *Leisure time and Sports*. ZA4850: International Social Survey Programme: [ZA4850 v2-0-0.sav](#) . Datafil hentet oktober 2013 fra www.issp.org.

Kjer, M. G. (2012) *Kvantitativ opgørelse af medlemstallet. Udvalgte foreningers udvikling fra 2006 til 2011*. Tilsendt fra DGI som PDF fil på anmodning.

Kjer, M. G. (2012) *Analyse af DGI's medlemstal 2011*. Tilsendt fra DGI som PDF fil på anmodning.

Kristensen, I. T., Kjeldsen, C., Dalgaard, T. (2006) *Landdistriktskommuner. Indikatorer for landdistrikt*. Danmarks Jordbrugsforskning, Afdeling for Jordbrugsproduktion og Miljø. Tilgængelig på

<http://pure.au.dk/portal/da/publications/landdistriktskommuner-indikatorer-for-landdistrikt%28a26aa1e0-ac50-11db-bd61-000ea68e967b%29.html>

Trukket d. 23/9 2013.

Kvale, S. (1997) *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*.

København: Hans Reitzels Forlag.

Lokalsamfund-.Vestrup (2013) *Åben lokalsamfund*. Tilgængelig på

<http://www.østrup-by.dk/files/a030aben-lokalsamfund.pdf>. Trukket d. 13/4 2013.

Madsen, P. K. (2011) *Skal kragerne have madpakke med? Om arbejdsmarkedet i yderområder*. Tilgængelig på

http://regionalt.erhvervsstyrelsen.dk/forskerartikel_arbejde_yderomraader.

Trukket den 5/9 2013.

Miljøministeriet (2207) *Landsbyer i yderområder*. Tilgængelig på

<http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/763A1CCB-B00F-41C6-9DA6-B32813CA19E1/0/Landsbyeriyderomr.pdf>. Trukket d. 12/7 2013.

Olsen, H. (2001) *Sprogforståelse og hukommelse i danske surveyundersøgelser*. Rapport. SFI tilgængelig på

<http://www.sfi.dk/resultater-4726.aspx?Action=1&NewsId=862&PID=9422>

Trukket d. 4/8 2014.

Pedersen, M. M. (2013) "Bopælen afgør om du får praktikplads" i *Ugebrevet A4* 2/10.

Tilgængelig på www.ugebreveta4.dk. Trukket d. 2/10 2013.

Putnam, R. D. (2013) "Social Capital" egne noter fra et foredrag holdt på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet 21/5 2013.

Putnam, R. D. (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Skøtt-Larsen, J. og Henriksen, L. S. (2011) *Grænser for tillid*. Bidrag til sociologkongres på AAU. Tilgængelig på

http://www.sociologkongres.aau.dk/fileadmin/user_upload/sessions/session-05/Lars-Skov-Henriksen-Jakob-Skj%C3%B8tt-Tillidens-gr%C3%A6nser-first.pdf. Trukket d. 12/10 2012.

Svendsen, G. T. (2012) *Tillid: Tænkepauser 4*. Aarhus: Aarhus Universitets Forlag. Tilgængelig på <http://unipress.dk/bogserier/taenkepauser/>. Trukket d. 12/12 2012.

Svendsen, G. T. og Svendsen, G. L. H. (2006) *Social kapital. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag

Svendsen, G. L. H. (2013) "Landlig italesættelse og virkelig 1996-2011" i Svendsen, G. L. H. (red.) *Livsvilkår og udviklingsmuligheder på landet. Viden, cases, teorier*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 9-25.

Svendsen, G. L. H. (2011) "Indledning" i Hegedahl, P. og Svendsen, G. L. H. (red.) *Tillid – Samfundets fundament. Teorier, tolkninger, cases*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, s. 13-34.

Svendsen, G. L. H. (2007) "Hvordan får vi social kapital "trojkaen" til at køre? – Om måling af brobyggende og afgrænsende social kapital" i Hegedahl, P. og Rosenmeier, S. L. (red.) *Social kapital som teori og praksis*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur, s. 167- 197.

Sørensen, J. F. L., Svendsen, G. H. L., Jensen, P. S. (2011) "Der er så dejligt derude på landet? Social kapital på landet og i byen 1990-2008" i Gundelach, P. (red.) *Små og store forandringer. Danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzels Forlag.

Tocqueville, A. de (1840) *Democracy in America*. Tilgængelig på

<http://www.gutenberg.org/files/816/816-h/816-h.htm#link2HCH0028>.

Trukket d. 10/4 2013.

Torpe, L. (2013) *De stærke samfund. Social kapital i Skandinavien*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.

Torpe, L. (2010) *CCWS oplæg*. PDF-fil tilgængelig på

http://www.dps.aau.dk/fileadmin/user_upload/ime/CCWS/calender_activities/2010-links/CCWS-oplaeg.pdf trukket d. 11/12 2012.

Torpe, L. (2009) "Foreninger og social kapital i Danmark" in Svendsen, G. L. H. (ed.)

Foreningslivet i Danmark: Under udvikling eller afvikling? IFUL Report 11/2009.

Torpe, L., Lolle, H. (2011) "Identifying Social Trust in Cross-Country Analysis: Do We Really Measure The Same?" In *Social Indicators Research*, Vol. 103, no. 3.

Torpe, L., Kjeldgaard, T. K. (2003) *Foreningssamfundets social kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Magtudredningen. Århus: Institut for Statskundskab.

Undervisningsministeriet (1993) *Bekendtgørelsen om procedure ved en skolenedlæggelse*.

Tilgængelig på <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=73601>

trukket d. 23/9 2013.

Uslaner, E. (2002) *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vesthimmerlands Kommune (2011) *Plan- og bæredygtighedsstrategi*. PDF fil trukket d. 20/8 2013 på:

http://www.vesthimmerland.dk/media/15645/Plan_og_b%C3%A6redygtighedsstrategi_2011.pdf

Vesthimmerlands Kommune (2010) *Høringssvar fra skolerne i forbindelse med skolestrukturen*. Bilag. Trukket 16/9 2013.

Vesthimmerlands Kommune (2009) *Strukturanalyse. Skoler*. Bilag til Byrådsmøde 17/9 2009, trukket d. 20/8 2013 på

<http://vesthimmerland.instant.cohaesio.net/Byraadet/17-09-2009%20Referat%20af%20%C3%A5bent%20m%C3%B8de.aspx>

Vesthimmerlands Kommune (2008) *Befolkningsprognose 2009-2020 Vesthimmerlands Kommune*. PDF fil trukket 20/8 2013 på:

http://kommuneplan.vesthimmerland.dk/download/pdf/Praesentation/endelig_befolkningsprognose_2009.pdf

World Values Survey (2005) *OECD WVS 2005 questionnaire, A-ballot*. Tilgængelig på

http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/survey_2005, trukket d. 22/10 2013.

World Values Survey (2008) *World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v. 20090901, 2009*. World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid.

11. Bilag

a. Interviewguide

Emne	Stikord/Notater
Præsentation	
Mig, brochuren, spørge om lov til at optage, og gøre notater samtidig med, garanti for anonymitet.	Navn til eget brug
1. Data om den interviewede	
M-K	
Alder (skøn i 10-år)	
Uddannelse	
Bor der, hvor længe?	
Arbejder i landsbyen/pendler/har gjort en af delene.	
Flyttet dertil, hvornår? Hvorfor	
Se på landsbybeskrivelsen – Mangler der noget? Er mange med i foreningerne?	
2. Mødesteder/netværk i byen	

Er der et godt fællesskab i byen? Kan du uddybe det?	Fx opbakning til fælles tiltag, mange medlemmer i foreningerne.
Nævn de steder man kan møde hinanden i dag (fx købmand, kirke, skole, sportsplads)	
Nævn de steder man kunne møde hinanden for 20 år siden/da I flyttede hertil.	
Har den udvikling haft betydning for byen? Attraktivitet? Befolkningstal?	
Hvad sker der med byen, hvis skolen lukker? Foreningslivet. Busdrift. Butikker. Huspriser. Tilflytning. Fraflytning.	
Hvilke konsekvenser har lukningen/flytningen af 7. klasse/sammenlægningen haft for jeres by allerede nu? Foreningslivet. Busdrift. Butikker. Huspriser. Tilflytning. Fraflytning.	
Hvad betyder skolen for byen?	Uddannelse, videnssted, mødested?
Er der muligheder for at lære i byen? Kurser/foredrag/uddannelse/	Hvor? Hvad?
Er der bredbåndsnet i byen? Har det været diskuteret? Hvad kom der ud af det?	

Hvilken betydning kunne det have for byen at have det?	
Hvem opdaterer landsbyens hjemmeside/Facebookprofil? Bliver det brugt?	
Kommer borgere med forslag til indhold til hjemmeside/Facebookprofilen?	
Kan de Facebook og hjemmeside gøre noget for landsbyen? Kan man lave andet (app's)?	Deres betydning for udviklingen.
3. Sammenholdet i byen	
Kender folk i byen hinanden godt? Hvor godt?	
Kender du alle i byen godt? Eller ved du bare hvem de er? Kender du dem personligt?	

Hvordan vil du sige sammenholdet er i byen?	
Hvordan går det med frivilligt arbejde i byen? Er det nemt at finde folk?	
Hvem stiller typisk op?	De samme hver gang – alle?
Bliver der protesteret over fx ændringer der har konsekvenser for byen?	Hvem går i spidsen? Nogle bestemte - alle
Er der en enkelt el. en kreds af folk i byen, der tager initiativet og får ting til at ske?	Spm. om ildsjæle
4. En række hurtige spørgsmål om tillid. Hvor meget tillid har du har til: Fuld tillid (1), nogen tillid (2), ikke megen tillid (3), ingen tillid til (4):	
Din familie	
Naboer	
Folk i landsbyen som helhed	

Alt i alt mener du, at folk generelt er til at stole på, eller at man ikke kan være for forsigtig, når man har med mennesker at gøre?	Til at stole på – man kan ikke være for forsigtig – ved ikke.
Tror du, at folk i almindelighed vil prøve at udnytte dig, hvis de fik lejlighed til det, eller ville de behandle dig ordentligt?	Folk tænker på sig selv – folk er for det meste hjælpsomme – ved ikke.
Er folk gode til at hjælpe hinanden? Pasning af dyr, børn, huse, låne en kop sukker osv.	
5. Perspektiver for fremtiden	
Hvordan ser du landsbyen om 20 år?	Udviklet – afviklet – status quo
Hvad mangler i landsbyen nu? Fælles mødesteder/bredbånd/hjemmeside/ Facebookprofil	
Hvad skal der til/gøres for at nå til det mål?	
Hvad skal der til for at sikre byens sammenhold?	
Tak for hjælpen	

2. Tabel 1

Fordelingen af informanter på landsbytype

Landsbsytype	Aktive skoler	Skoler lukket i 2011	Skoler lukket før 2011
<i>Informanter</i>	K7 M13 M1 M4 K3 M11 M9 M10 M14 M15	M5 K4 K6	K1 K2 M2 M3 M8 M6 M7 K5 M12

